

www.competencemap.bg

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-2.1.06. "Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони"
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси",
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Инвестира във вашето бъдеще

Европейски социален фонд

www.bia-bg.com

Анализ на състоянието и перспективите пред икономиката на Република България

2010 година

Гр. София, Септември 2011 година

Заглавие на анализа:	Анализ на състоянието и перспективите пред икономиката на Република България - 2010 г.
Срок за изпълнение:	31.07.2011 г.
Дата на представяне:	31.12.2011 г.
Наименование на дейността:	5 – Основни анализи и проучвания
Задача:	5.1.3.1.
Код:	ISBN 978-954-9636-13-0
Версия:	☐ Чернова ☐ Междинна версия ☒ Финална версия
Тип:	Анализ
Ниво на разпространение:	☒ Публично ☐ Ограничено
Изготвили:	Камен Колев, Силвия Тодорова
Отговорник:	Камен Колев
Ръководител на дейността:	Силвия Тодорова
Партньор (ако има такъв):	☐ КНСБ ☐ КТ „Подкрепа“
Длъжностно лице от ОП РЧР:	
Кратко резюме (до 200 думи):	Целта на този документ е да представи основните общи тенденции в развитието на икономиката на България чрез изследване на макроикономически показатели за периода 2005-2010 г. Използвани са показатели за брутен вътрешен продукт, външнотърговски стокообмен, инвестиционна активност, индикатори за реструктуриране на икономиката. В анализа се съдържа прогноза за водещите фактори и движещи сили, които оказват влияние върху индустриалните промени, очакваните нововъзникващи професии и работни места. Чрез прилагане на форсайт техники са подготвени сценарии за развитие на макро- и секторно ниво. Прецизирана и приложена е методология за ранжиране на икономически сектори и браншове според степента на перспективност от гледна точка на прогнозиране на необходимите за бъдещото икономическо развитие работни места, квалификация и умения. За подготовката на методологията са използвани статистически бази данни: национални и международни, включително НСИ, НОИ, Евростат, UNIDO, UNCTAD, UN и др. За провеждане на изследването са използвани индикатори и критерии, като наборът на данните е въз основа на изследване на съществуваща информация.
Ключови думи (до 10 бр.):	Макроанализ, икономика, прогноза, сценарий, движещи сили, бранш, сектор, регион, методология

Съдържание

Раздел 1. Въведение	6
1.1. Цел на документа и връзка с другите изследвания и анализи	6
1.2. Структура на документа	7
1.3. Методология за работа	7
Раздел 2. Анализ на състоянието на икономиката на Република България, 2000-2010	9
2.1. Брутен вътрешен продукт и брутна добавена стойност	9
2.2. Внос, износ, търговски баланс	11
2.3. Инвестиции – структура и динамика	13
2.4. Преструктуриране на икономическите сектори	15
2.5. Корпоративна задлъжнялост	21
2.5.1. Структура на задълженията	24
2.5.2. Срочност на задълженията	27
2.5.3. Основни изводи и прогнози	28
2.5.4. Фалити и несъстоятелност	29
Раздел 3. Двигатели на промяната и сценарии за развитие	30
3.1. Фактори и движещи сили на промяната	30
3.1.1. Човешки ресурси и демографски промени	31
3.1.2. Промени в околната среда и климата. Устойчиво развитие	34
3.2. Прогнози и сценарии за развитие	35
3.2.1. Форсайт техники	36
3.2.2. Прогнози	37
3.2.2.1. На Европейската комисия, Европейския икономически и социален комитет	37
3.2.2.2. На българското правителство	39
3.2.3. Сценарии	42
3.2.3.1. Сценарий за иновативния пробив	43
3.2.3.2. Консервативен сценарий	43
3.2.3.3. Адаптационен сценарий	44
3.2.3.4. Ограничителни условия на сценариите	45
Раздел 4. Актуализиране, прецизиране и прилагане на използваните методологии	46
4.1. Основни дефиниции и източници:	46
4.2. Методология за избор на индикаторите за многокритериален анализ и подбор на браншове ..	48
4.3. Методология за проектиране на браншовете върху районите на страната	52
Раздел 5. Основна информация за браншовете (икономическите сектори)	54
Раздел 6. Заключение и препоръки, включително за промяна на нормативната уредба	57
6.1. Бизнес климат	57
6.1.1. Правна инфраструктура	57
6.1.2. Съдебна система	59
6.1.3. Защита на собствеността	60
6.1.4. Работа на администрацията	60
6.1.5. Базова инфраструктура	61

6.1.6.	Банково обслужване и инфраструктура.....	61
6.1.7.	Обща задлъжнялост на икономиката	61
6.2.	Предложения за подобряване на бизнес-климата	62
6.2.1.	Правна инфраструктура	62
6.2.2.	Съдебна система	62
6.2.3.	Защита на собствеността и работа на администрацията.....	63
6.2.4.	Базова инфраструктура	63
6.2.5.	Банково обслужване и инфраструктура.....	64
6.2.6.	Обща задлъжнялост на икономиката	64
Раздел 7.	Литературни източници	65
Раздел 8.	Списък на таблиците и фигурите.....	66
Раздел 9.	Приложения	67
9.1.	Приложение № 1. Брой на нефинансовите предприятия по групи според броя на заетите в тях лица и икономически дейности – 2008 и 2010 г. според данни на НСИ	67
9.2.	Приложение № 2. Икономически климат	68
9.3.	Приложение № 3 Среден темп на нарастване за периода 2001-2010 г.....	69
9.4.	Приложение № 4 Оценка на икономическите сектори според тяхната привлекателност по темп на нарастване на инвестициите в международен мащаб.....	70
9.5.	Приложение № 5 Ранжиране на секторите.....	71
9.6.	Приложение № 6 Основни характеристики на добивната, преработващата промишленост и производството на електроенергия, газ и вода.....	74

Използвани съкращения:

<i>Съкращение</i>	<i>Описание на съкращението</i>
БВП	- Брутен вътрешен продукт
БСК	- Българска стопанска камара
ЕИСК	- Европейски икономически и социален комитет
ЕК	- Европейска комисия
ЕС	- Европейски съюз
ИСОК	- Информационна система за оценка на компетенциите
ИТ	- Информационни технологии
КИД	- Класификация на икономическите дейности
НИРД	- Научно-изследователска и развойна дейност
НОИ	- Национален осигурителен институт
НСИ	- Национален статистически институт
СРЗ	- Средна работна заплата

Раздел 1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. ЦЕЛ НА ДОКУМЕНТА

Настоящият документ е изготвен в рамките на проект „Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони“. Проектът се осъществява в периода 2009-2013 г. от Българска стопанска камара - съюз на българския бизнес, в съответствие с договор № BG051PO001-2.1.06/23.10.2009 г. по мярка BG 051PO001-2.1.06 "Повишаване гъвкавостта и ефективността на пазара на труда чрез активни действия на социалните партньори" по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" 2007-2013, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд и Европейския фонд за регионално развитие. Партньори по проекта са Конфедерацията на независимите синдикати в България и Конфедерацията на труда "Подкрепа". Обща цел на проекта е повишаване на адаптивността, ефективността и балансиране на търсенето и предлагането на пазара на труда чрез изграждане на система за оценяване на компетенциите на работната сила на браншово и регионално ниво. Сред специфичните цели са: Анализ и дефиниране на изискванията към компетенциите на работната сила при отчитане на европейските, национални и браншови изисквания и стандарти; Изграждане на браншова и регионална референтна мрежа и информационна система за оценяване и актуализиране на компетенциите на работната сила, съобразно настоящите и бъдещи потребности на пазара на труда; Подобряване на координацията и информационния обмен между националните, браншови и регионални структури на работодателите и синдикалните организации и отговорните държавни институции при оценяване на компетенциите на работната сила; Национално признаване и създаване на предпоставки за интегриране на информационната система за оценяване на компетенциите на работната сила в бъдещото електронно правителство за повишаване на адаптивността, ефективността и балансиране на търсенето и предлагането на работна сила.

Основна цел на анализа е да представи основните общи тенденции в развитието на икономиката на България чрез изследване на макроикономически показатели за периода 2005-2010 г. Използвани са показатели за брутен вътрешен продукт, външотърговски стокообмен, инвестиционна активност, индикатори за реструктуриране на икономиката като промени в работните места, заетостта, производителността, корпоративната и междуфирмена задлъжнялост.

В анализа се съдържа прогноза за водещите фактори и движещи сили, които оказват влияние върху индустриалните промени, очакваните нововъзникващи професии и работни места. Чрез прилагане на форсайт техники са подготвени сценарии за развитие на макро- и секторно ниво.

Анализът допринася за целите на проекта чрез:

- Изследвана и проучена отраслова структура, с отразено влияние на кризисните събития 2008-2010 г.;
- апробиране и актуализиране на китериалния апарат за подбор на ключови сектори и региони с изключително значение и перспективи за развитие до 2020г.;
- преранжиране и подбор на 25 сектора (икономически дейности до втори знак на КИД-2008) и 15 региона, дефинирани като областни центрове, за задълбочаване на анализите и формиране на референтна мрежа на ИСОК.

Резултатите са насочени основно към следващите дейности по подбор на икономически сектори и браншове, провеждане на микроикономически изследвания, секторни анализи, базови за избор на ключови длъжности в секторите, изграждане на компетентностни модели и вграждането им в структурата на ИСОК.

1.2. СТРУКТУРА НА ДОКУМЕНТА

Документът е разработен в пет раздела.

В **първия раздел** са представени целите на разработката и връзката ѝ с другите документи по разработване на ИСОК – Информационна система за оценка на компетенциите. Разгледани са методологията и методите за работа, техните характеристики и обосновка за избора им.

Във **втория раздел** е направен преглед на състоянието на българската икономика, последиците от световната финансова криза и структурните характеристики и промени в промишлените подсектори. Проследени са влиянията на международните цени и тенденции на световните пазари по отношение на ценообразуването във вноса и износа. Изследвана е тенденцията и структурата на инвестициите, включително влияние върху реструктурирането на икономическите сектори от гледна точка на трудовите ресурси, пазара на труда и заетостта. Традиционно е проследено състоянието и тенденциите в задълженията по сектори.

В **третия раздел** са изследвания на фактори, които могат да окажат влияние върху бъдещото икономическо развитие. Проследени възможните въздействия и сценарии за развитие на българската икономика. Сред анализирания фактори и дивжещи сили на промяната са технологиите, човешките ресурси, демографските промени, промените в околната среда и климата.

В **четвъртия раздел** е актуализирана и прецизирана създадената през 2010 г. методология за ранжиране на икономически дейности, сектори и браншове за подбор на перспективни за изграждане на секторни референтни звена сектори. Извършено е математическо преизчисления на коефициентите и показателите. Изчислителните таблици са представени в приложенията.

В **петия раздел** са представени основните характеристики на икономическите сектори (браншове), заели първите места в ранжирането по предложените методологии.

В **шестия раздел** са направени предложения за облекчаване на административната и бизнес среда, които могат да подпомогнат стабилизирането на българската икономика и постигането на по-добри макроикономически показатели и конкурентоспособност.

1.3. МЕТОДОЛОГИЯ ЗА РАБОТА

Анализът е проведен чрез кабинетно изследване и анализиране на статистическа и емпирична информация от национални и международни статистически източници. Приложени са математико-статистически методи на анализ, като според необходимостта са използвани следните групи методи: методи за отразяване на общи изменения на факторите, методи на сравнение, метод на аналитични групировки на данни, нагледна илюстрация на измененията, включително с диаграми и графики, индексен метод или индекс на променливия състав.

Подборът на методите е направен въз основа на предимствата, характеристиките и аналитичните възможности, които предлагат в съответствие с целите и обхвата на настоящия анализ.

Характеристика на методите:

За изразяване на количественото влияние на фактора при непряка връзка с корелация е приложен метода на корелационния-регресионен анализ. Чрез методите за отразяване на група от фактори, са характеризирани факторите, променящи състава на показателите и влияещи върху структурата. Допълнително са използвани методи за количествено изразяване на влиянието на фактора върху общите изменения (метод на верижното заместване), на разликите, на индексно факториален анализ (адитивен и мултипликативен).

Сравнителният метод разкрива общите изменения във факторите. Той изследва процесите, явленията и отделните показатели, приети за еталон. Методът позволява да се отразят отклоненията от еталона и върху тази основа да се изучат причините и факторите, които ги пораждаат. Използван е на макроравнище за определяне развитието на икономиката. Предоставя богата информация за общи изменения.

Аналитичните групировки на данните групират признаци по определен фактор (признак). Така групирани данните позволяват да се определят икономическите зависимости между обекта на анализа и признака (фактора, по който е направена групировката) . Методът дава възможност да се установят общите отклонения и да се определят величините, които най-добре съответстват на дадения признак.

При метода на верижните замествания се извършва елиминиране в последователен ред влиянието на останалите фактори и определяне влиянието само на даден фактор. Получава се количествен израз на влиянието на отделните фактори.

Раздел 2. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ИКОНОМИКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, 2000-2010

Световната финансова криза имаше като основни причини паричната политика на най-големите банки в света, които поддържаха ниски лихвени проценти, слабият контрол на централните банки и правителствата, както и формирането на спекулативен капитал на основните финансови пазари. Малка част от ръста на брутния вътрешен продукт съответстваше на реално произведените стоки и услуги и реалните потребности или с други думи създаваше реална стойност. Останалата част от ръста на парите в обръщение обогатяваха спекулативния капитал, при което започна да се наблюдава дефицит на ликвидност.

По законите на икономическата теория вследствие на дефицита на ликвидност започна рязко да се свива паричното предлагане. Това се отрази в започването на икономическа рецесия с класическите характеристики: намаляване на БВП, нарастване на безработицата, повишаване на лихвените проценти, намаляване на икономическата активност на бизнеса.

Реакциите на институциите и правителствата бяха насочени към минимизиране на загубите или национализация, при което се предлагаха специални пакети мерки. Някои от най-големите банки в света и фондовите пазари реализираха големи загуби или прекратиха дейността си, държавата стана основен акционер във финансовите институции в САЩ, както и в множество държави се извърши национализация на банките по същество.

Негативното влияние на световната финансова криза имаше своите първи прояви в България в края на 2008 г. и началото на 2009 г. Те се изразяваха в поскъпване на цената на финансовите ресурси на вътрешния паричен пазар, намаляване на притока на преки чуждестранни инвестиции, повишаване на лихвите по депозитите и кредити, спад на борсовите индекси, намаляване на търсенето на вътрешния, европейския и международните пазари и спад в икономическия растеж.

2.1. БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ И БРУТНА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ

Основният макроикономически показател, приет за международни сравнения и характеризиращ развитието на икономиките – брутния вътрешен продукт, в България е нараснал за периода 2000-2010 г. от 27,399 млрд. лева до 70,474¹ млрд. лева или 2,57 пъти, а до най-успешната година за периода – 2008 г., в която е създаден БВП в размер на 69,295 млрд. лева - 2,53. За периода 2000-2005 г. БВП нараства 1,66 пъти, а за периода 2005-2009 г. – 1,55 пъти.

Водеща предпоставка за постигането на значимото нарастване на БВП за периода са средногодишните темпове на икономически растеж, които са между 5,5% и 6,7% (6,2% за 2008 г.). Структурата на БВП в периода 2000-2010 г. показва изпреварващ темп на нарастване на брутното капиталонакопление пред темповете на нарастване на крайното потребление. **Приоритетно значение е отдавано на инвестирането в модернизация на индустрията, както и в повишаване конкурентоспособността на националната икономика.**

¹ Данните са по текущи цени с произход НСИ и за 2010 г. са неокончателни.

Нарастването на БВП е главна предпоставка за нарастване на приходите и разходите в държавния бюджет – с всеки един лев ръст на БВП приходите в държавния бюджет нарастват с около 0,39-0,40 лева.

Приходите в консолидирания държавен бюджет за периода 2000-2010 г. нарастват от 11,8 млрд.лева на 23,9 млрд.лева, като най-високата стойност е отчетена през 2008 г. – 27,3 млрд.лева. За полупериода 2000-2005 г. те нарастват 1,6 пъти, а за полупериода 2005-2010 г. - 1,3 пъти. В периода 2000-2008 г. разходите в консолидирания държавен бюджет нарастват, но с по-малки темпове отколкото ръста на приходите, с което са били създавани предпоставки за нарастване на доходите на населението и натрупване на излишък, който в края на 2008 г. достига 8,4 млрд.лева².

Спадът в общото икономическо развитие на България под влияние на световната финансова криза започва от 2009 г., като спадът е от 5,5%. През 2010 г. се наблюдава слабо икономическо възстановяване от 0,2%. По предварителни данни ръстът на БВП по тримесечия на 2011 г. е както следва: I-во – 1,1%; II-ро – 2,2%; III-то – 2,3%.

В резултат на свиването на вътрешното търсене през 2009 г. в сравнение с 2008 г. крайното потребление намалява с 5,6%, инвестициите като бруто капиталобразуване – с 15,3%, а износет и вносет съответно с 19,5% и 29,4%. Тенденцията по отношение на инвестициите се запазва и през 2010 г., когато те намаляват в сравнение с 2009 г. с 16,1%. През 2010 г. спадът на потреблението забавя своя темп – 0,1% спрямо 2009 г., а при вноса и износа има обръщане на тенденцията – те нарастват съответно с 9,3% и 25,5%.

През 2009 г. и 2010 г. вътрешното търсене имаше задържащ ефект върху икономическия растеж и се развиваше неблагоприятно. Домакинствата свиха потребителските си разходи, поведение, което е породено от неблагоприятната ситуация на пазара на труда – заетостта спадна с 320 хил.души. Същевременно изплатените заплати в икономиката нараснаха в номинално изражение спрямо предходната година, но при отчитане на инфлацията, това означава че в реално изражение доходите от заплати са спаднали.

ТАБЛИЦА 1

СПАД В ЗАЕТОСТТА – 2008-2010 г.

	2010/2008	2009/2008	2010/2009
Заети лица	-8,4%	2,6%	5,9%
Наети лица	-10,1%	3,3%	7,0%
Самонаети лица	-3,6%	0,6%	2,9%

Източник: Собствени изчисления по данни от НСИ

Заетите в икономиката намаляват с 8,4% през 2010 г. спрямо 2008 г. Верижните темпове са 2,6% през 2009 г. и 5,9% през 2010 г.

Дефицитът по текущата сметка на платежния баланс намалява от 23.1% от БВП през 2008 г., на 8.9% през 2009 г. и до 1.3% през 2010 г. По своята същност тенденцията е положителна независимо, че се проявява в резултат от свиването на вътрешното потребление и икономическата криза.

² По данни на Министерството на финансите. Най-високи стойности фискалният резерв е имал в края на месец ноември 2008г. – 12,046 млрд.лева.

2.2. ВНОС, ИЗНОС, ТЪРГОВСКИ БАЛАНС

След голямото намаление на износа през 2009 г., през 2010 г. тенденцията на увеличение продължи. Изнесени са стоки за 30.5 млрд.лева, които спрямо 2009 г. са повече със 7.6 млрд.лева или 33.2%.

Износът е по-голям и в сравнение с 2008 г. със 752 млн.лева или с 2.5%, което показва, че изоставането през 2010 г. е преодоляно.

Изследването на структурата на износа показва:

- Увеличение има в 92% от основните стокови групи. Това показва, че в почти всички дейности производителите са използвали създадените се по-благоприятни условия на международните пазари за продажба на български стоки;
- Около 60% от увеличението на износа се дължи на по-големия физически обем на продадените стоки. На изменение на средните цени се дължи по-малката част от увеличението на износа – 40%.

Увеличение с над 100 млн.лева на износа има в 11 от основните стокови групи. На тях се пада 48% от прираста на износа. Най-голямо е увеличението на стоките от групата „Минерални горива и масла“.

таблица 2 Стокови групи, допринесли за 48% от прираста на износа през 2010 г.

Стокови групи	Млн.лева	Темп, %	Увеличението е от:	
			Цени	Обеми
Минерални горива и масла	1160	40,1	73%	27%
Електрически машини и апарати	483	16,2	-	100%
Житни растения	387	56,3	96%	4%
Мед и изделия от мед	320	89,3	92%	8%
Пластмаси и пластмасови изделия	287	22,4	86%	14%
Чугун, желязо и стомана	259	26,3	64%	36%
Маслодайни семена и плодове	237	34,6	100%	-
Торове	153	2,8 пъти	25%	75%
Части за автомобили и трактори	116	7,6	-	100%
Алуминиеви изделия	108	22,9	32%	68%
Неорганични химични продукти	106	44,3	33%	67%

Увеличение спрямо 2009 г. има и на вноса, но с по-бавен темп. Внесени са стоки за 37.5 млрд.лева, а увеличението спрямо 2009 г. е 4.5 млрд.лева или с 13.5%.

Изследването на структурата на вноса показва:

- Прираст има в 70% от основните групи стоки.
- Основният фактор за растежа на вноса през 2009 г. са по-високите средни цени на закупените стоки. От увеличение на физическия обем прираста е само 7%.

Увеличение с над 100 млн.лева има в 14 от основните групи стоки. На тях се пада 76% от прираста. Най-голямо е увеличението на вноса отново е от групата „Минерални горива и масла“.

таблица 3 Стокови групи, допринесли за 76% от прираста на вноса през 2010 г.

Стокови групи	Млн.лева	Темп, %	Увеличението е от:	
			Цени	Обеми
Минерални горива и масла	1707	25,9	100%	-
Мед и изделия от мед	1017	50,2	69%	31%
Електрически машини и апарати	475	26,6	45%	55%
Руди	474	33,5	100%	-
Машини, апарати, оборудване	469	29,9	-	100%
Чугун, желязо, стомана	439	51,3	91%	9%
Автомобили и трактори	267	82,3	67%	33%
Фармацевтични продукти	165	14,1	56%	44%
Алуминий и изделия от алуминий	151	49,3	66%	34%
Дървен материал и изделия от дърво	127	45,8	100%	-
Пластмаси и пластмасови изделия	124	25,4	43%	57%
Захар и захарни изделия	105	46,4	21%	79%
Целулоза	102	10 пъти	100%	-
Изделия от чугун или стомана	101	25	Xx	xx

В България през последните години има трайна тенденция на нарастване в потреблението на стоки от внос, показва анализ на БСК.

По данни на НСИ на дребно са продадени стоки за 29.8 млрд. лв.³, от които:

- основни храни (вкл. безалкохолни напитки) - 7.4 млрд. лв.;
- тютюневи изделия - 1.3 млрд. лв.;
- спиртни напитки, вина и бира - 0.8 млрд. лв.;
- други храни - 1 млрд. лв.;
- нехранителни стоки - 19.3 млрд. лв.;

В частта на хранителните стоки от внос или произведени с вносни суровини, са продадени стоки за близо 4.7 млрд. лв., или 64 % от основните храни.

Със суровини от внос са произведени изцяло захарта и захарните изделия, кафето и какаото.

Делът на вносните стоки е, както следва:

- при месото и месните продукти е 84 %;
- при зеленчуците - 78 %;
- при плодовете - 77 %;
- при рибата и рибните продукти - 66 %;

Близо една-четвърт (23,6 %) от продажбите на храни заемат хлябът и хлебните изделия, които се произвеждат основно със суровини, произведени у нас. В останалите видове храни делът на вноса е близо 80 %.

³ Данните са за 2009 г. По програмата за статистически изследвания продажбите на дребно през 2010 г. НСИ предоставя в началото на м. декември 2011 г.

При изследване на БСК за вноса на стоки за продажби на дребно в търговската мрежа през 2004 г. беше установено, че делът на зеленчуците и плодовете е бил 65 %, а на месото - 42 %. Това показва, че делът на зеленчуците и плодовете от внос за 5 години е нараснал с около 20 %, а на месото се е удвоил.

Увеличението на вноса в потреблението на храни е резултат от намаленото производство на основните земеделски продукти. Производството през 2009 г. в сравнение с 2004 г. е по-малко:

- лук - 5.4 пъти;
- зеле - 3 пъти;
- картофи - 2.5 пъти;
- домати - 2.3 пъти;
- пипер - с 43%;
- плодове - с 37%;

Броят на свинете е по-малък с 22%, а на говедата - с 20%.

При нехранителните стоки от внос са 87 % от облеклата, вкл. трикотажните, 70 % от текстилните изделия, 60 % от обувките.

При ясно очерталата се световна тенденция на недостиг на храни и повишаване на техните цени не се използват благоприятните условия в страната за развитието на селското стопанство;

За земеделска страна с добри природно-климатични дадености, вносът на храни спрямо общите продажби на дребно е изключително висок, като този дял продължава да нараства;

Политиката в земеделието, в т.ч. ползването на бюджетни средства и на тези по САПАРД и Програмата за развитието на селските райони, не са довели до нарастване на дела на продажбите на местна продукция в страната, който непрекъснато намалява.

Доминирането на вноса не е следствие на засилен износ на земеделска продукция, тъй като през изследвания период се очертава рязко намаление на производство на основните земеделски продукти;

Българското земеделие продължава да е неефективно, а голяма част от земеделските земи пустеят и не се обработват. Причините са:

- отсъствие на комасация;
- неточно фокусиране на финансовия ресурс, предназначен за земеделието;
- недостатъчните инвестиции и несъздаването на условия за привличане на квалифицирани кадри в селскостопанското производство;
- труден достъп на производителите до пазарите на дребно за реализация на собствената им продукция;
- недостатъчни и неритмични плащания към земеделските производители.

2.3. ИНВЕСТИЦИИ – СТРУКТУРА И ДИНАМИКА

Забавянето на икономическите и бизнес процеси в България през 2010 г. е геополитически обосновано. В голяма степен функционирането на икономиката ни е повлияно от намаляване на активността на външните партньори на страната, което се отразява в занижените показатели на промишлеността. В противовес се наблюдава компенсиране с подем в услугите и вътрешния пазар, допълнително е забележителна стабилността в сферата на финансовата и

застрахователната дейност. Спадът в строителството бе прогнозируем и очакван. Външната търговия поддържа достатъчно добър темп (износ от 22 882 млн. лева през 2009 г. на 30 435 млн. лева през 2010 г.). Преките чуждестранни инвестиции са значително под постигнатото през 2008 и 2009 г., но като част от световния икономически пълз и България търпи негативните последици от глобалната финансова криза. Инвеститорите са все по-взискателни в подбора на направления и страни за развитие на бизнес процесите и избягват рискови операции. Минималните разходи за човешки ресурси и разумните данъци не са достатъчна гаранция за успешен бизнес.

През 2009 г. са привлечени почти 2,5 млрд. евро преки чуждестранни инвестиции, което е 2,8 пъти по-малко в сравнение с 2008 г. Тенденцията продължава и през следващите години.

ТАБЛИЦА 4 Преки инвестиции в България, млн. ЕВРО

	2006	2007	2008	2009	2010
Преки инвестиции в България	6 221,6	9 051,8	6 727,8	2 436,9	1 778,5
Верижен темп	-	1,45489	0,74326	0,36221	0,72982

Източник: БНБ, собствени изчисления.

Основна причина за спада е, че чуждестранните инвестиции бяха насочени предимно към отрасли с бърза възвръщаемост, каквито са търговията, строителството на недвижими имоти, финансовото посредничество и туризма. Всъщност, това са и секторите, които са най-силно засегнати от кризата.

Намалението на инвестициите бе с най-голям принос за спада на БВП през 2009 г. и 2010 г.

Забавено и неефективно усвояване на средствата по оперативните програми. Усвояват се средно едва 14 на сто от европейските средства по всички оперативни програми. Масови са случаите на проекти, управлявани от Министерства и други държавни учреждения, които се изпълняват втора или трета година с 0% усвояемост. Над 90% от средствата се управляват от държавната администрация.

ТАБЛИЦА 5 Някои от лошите практики към 30.06.2011 г. без усвояване или с ниска степен на усвояване на средствата оперативните

Институция	Брой одобрени и изпълнявани проекти	Обща стойност, млн. лева	Усвояемост, %	Оперативна програма
Министерство на околната среда и водите (МОСВ)	70	64,4	16,5%	„Околна среда“
Министерство на образованието, младежта и науката (МОМН)	8	10,9	0%	„Регионално развитие“
Министерство на здравеопазването (МЗ)	13	132,0	0%	„Регионално развитие“
Министерство на здравеопазването (МЗ)	5	43,8	15%	„Развитие на човешките ресурси“
Министерство на вътрешните работи (МВР)	1	13,7	0%	„Регионално развитие“
Министерство на труда и социалната политика (МТСП)	6	52,0	12%	„Развитие на човешките ресурси“
Агенция по заетостта (АЗ)	13	606,5	6%	„Развитие на човешките ресурси“
Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“	3	24,0	4%	„Развитие на човешките ресурси“
Държавно предприятие "Пристанищна инфраструктура" (ДППИ)	4	6,6	0%	„Транспорт“

2.4. ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СЕКТОРИ

Секторът на услугите създава около 1/3 от брутната добавена стойност, а секторът на услугите – почти две трети. Секторът на услугите включва голям брой подсектори – транспорт, складиране и съобщения, търговия, туризъм, недвижими имоти, финанси, държавно управление и др. Въпреки това развитието на индустрията има стратегическо значение за растежа на икономиката като цяло и за износа на страната. Той е най-диверсифицираният сектор на националната икономика.

С най-високи темпове е нараснал обемът на промишленото производство в преработващата промишленост, за периода 2000-2010 – той е нараснал почти 3 пъти. Делът на този отрасъл в общия обем на промишленото производство е 82%. Най-високи са темповете на нарастване на обема на производство на:

- Други минерални суровини – 5,1 пъти;
- На каучук и пластмаси – 4,7 пъти;
- Производство на електро, оптично и друго оборудване – 3,6 пъти;
- Производство на машини и оборудване – 3,5 пъти;
- Производство на превозни средства – 3,5 пъти;
- Производство на дървен материал и изделия от дърво – 3,3 пъти;
- Производство на текстил и облекло – 2,9 пъти;
- Добив на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия – 2,7 пъти;
- Производство на химични вещества, продукти и влакна – 1,8 пъти.

Въз основа на данните за структурата на промишлената продукция по отраслови групи е определен делът им в промишлената продукция:

- Хранително-вкусова промишленост – 16,4%;
- Металургия и производство на метални изделия – 15,1%;
- Производство и снабдяване с ел.енергия, газ и вода – 12,1%;
- Производство на машини и оборудване – 6,4%;
- Производство от други минерални суровини – 6,0%;
- Производство на текстил и облекло – 5,6%;
- Производство на химични вещества, продукти и влакна – 4,95.

Пазарът на труда има ключово значение за стабилността на икономиката, за общественото и социалното развитие на страната, за равнището и качеството на живота. Пазарът на труда е сложна и многопластова структура. Обществено-икономическата база за неговото развитие е кумулативен резултат от доброто функциониране на системите в редица сфери – демография, здравеопазване, образование, пенсионна система, бизнес климат, вкл. административно обслужване.

Трудовият пазар е силно инерционен, стагнира или се възстановява със значителен времеви лаг след проявите на финансовите и икономически фактори. Между двете последни преброявания населението на България е намаляло с 564 331 души (7,7%)⁴. В резултат на това се усилват неблагоприятните тенденции в промяната на възрастовата структура – около една-четвърт от населението е в надтрудоспособна възраст.

⁴ По данни на НСИ населението на България при преброяването през 2001 г. е 7 928 901 души, а при преброяването от 2011 г. – 7 364 331.

Неблагоприятната демографска структура и застаряването на населението поставят под въпрос обновяването на работната сила в страната. През 2001 г. медианната възраст на населението е била 39.3 години, докато през 2010 г. достига 41.4 години при средна за ЕС-27 от 40.9 години.

Вследствие на демографските проблеми и кризата намалява активното население (15-64 г.). Най-голям пик на работната сила е отбелязан през 2008 г. – 3504.7 хил. души, след което се поддържа трайна тенденция на намаление ѝ. Само за второто тримесечие на 2011 г. към второто тримесечие на 2010 г. то е намаляло с над 42 хил. души. Една от причините е продължаващата растяща емиграция.

Особено тревожен е фактът, че намалява делът на населението до 16-годишна възраст (от 16.7% през 2001 г. на 14.1% през 2011 г.

Влошава се съотношението между активното население и броя на пенсионерите в страната от 1.545 през третото тримесечие на 2010 г. до 1.484 през второто тримесечие на 2011 г., като все по-малко хора на активна възраст се падат на един пенсионер. Наблюдава се и влошаване на зависимостта между заетите и пенсионерите в икономиката от 1.340 на 1.316. В следствие от проблемите на пазара на труда се изострят проблемите за финансиране на пенсионната система.

Налице са две тревожни тенденции за пазара на труда – спад в броя на активното население и, едновременно с това – увеличение на безработните лица, лицата извън работната сила и, в частност - обезкуражените лица.

Наблюдава се значителен спад на заетостта след 2008 г. - особено спрямо средното равнище в ЕС, сравним с този при страните с дългови проблеми (Гърция, Ирландия, Испания). Коефициентът на заетост намалява с 2 пункта през второто тримесечие на 2011 г. спрямо второто тримесечие на 2010 г. като за първи път в последните пет години е под нивото от 60%, достигайки 58.2% при приета цел в Лисабонската стратегия от 70 на сто. Наблюдава се спад на заетите лица във всички категории – наети в реалния сектор, работодатели, самоосигуряващи се, наети в общественния сектор. С най-нисък среден темп се променя заетостта в общественния сектор.

Нараства броят на предприятията без наети лица (150 хил. предприятия, или 46% от всички активни предприятия).

По програми на Агенцията по заетостта за временна и нискоквалифицирана заетост се разкриват работни места с ниско качество. Между 45% и 53% от постъпващите на работа през изминалите пет години са без квалификация. Тази практика облекчава частично текущото положение на пазара на труда, но създава рискове и проблеми в стратегически план.

Почти една-четвърт от работната сила са наети в общественния сектор.

Постоянно нараства контингентът от безработни (370 хил. души) и обезкуражени лица (231 хил. души)⁵. Той се увеличава с 63.1% (2010 спрямо 2008 г.) и е потенциален източник за заетост в „сивия сектор“ на икономиката. Голяма част от тези лица са с ниско образование и квалификация. Това оказва огромен натиск върху пазара на труда, равнището на заплащане в браншове и работни места, неизискващи високи професионални компетенции.

Изключително тревожно е нарастването на броя и относителния дял на обезкуражените лица с висше образование от 8,3 хил. (6,96%) на 10,9 хил. (7,42%) през 2010 г. спрямо предходната година.

⁵ Данни от наблюдението на работната сила през второто тримесечие на 2011 г. на НСИ.

Проблемни сегменти на пазара на труда са: дългосрочно безработните и обезкуражени лица, заетите в държавната администрация, заетите в селското стопанство (основно чрез семейна заетост). Сериозен проблем е безработицата и отсъствието на мотивация сред младите хора.

Силно тревожно е намаляването на заетостта на младежите в групата 15-24 г. до 19.8% през второто тримесечие на 2011 г, които са почти двойно по-ниски от средните стойности за ЕС (35.2% през 2009 г.).

Поддържа се контингент от безработни и трайно безработни лица, който периодично се включва в програми за обучение или субсидирана заетост (при липса на такива програми те обаче остават извън пазара на труда).

Силни са изкривяванията и широка ножица в заплащането между икономическите сектори. Средната годишна заплата на един нает през 2010 г. се е движела между 5067 лева до 16566 лева⁷. Допълнителен дисбаланс е по-високото с 8% заплащане в обществената в сравнения с частния сектор. Най-високо е заплащането в секторите „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ и „Финансови и застрахователни дейности“ без оценка на ефективността и реалния им принос. Средномесечната работна заплата в тези сектори през второто тримесечие на 2011 г. надхвърля 1450 лева. Средната работна заплата в тези сектори надхвърля 2.1 пъти средната работна заплата за икономиката, което е индикатор за наличието на монополни и квазимонополни структури.

Регионална дисбалансираност на трудовия ресурс по възрастов и квалификационен признак. Над 75% от населението в трудоспособна възраст (47% от общото население) живее в градовете. 18% от населението с висше образование живее в градовете, а само 2% - в селата. Аналогична е картината и при населението със средно (34% към 10%) и основно образование (13% към 10%).

Липсата на политика за сериозни структурни промени в регионалното развитие на икономиката установи трайно големи различия в равнището на квалификация на кадрите, в размера на трудовите възнаграждения и средните доходи на човек от населението, в условията на труд и възможностите за професионална реализация между различните региони, които в крайна сметка определят равнището на заетост и безработицата на регионалните пазари на труда.

„Сивият“ сектор по различните експертни оценки е с дял от 12 до 35% в икономиката на България. Това оказва значително влияние върху пазара на труда чрез изкривяване на бизнес средата. Ограничават се финансовите ресурси в осигурителната и пенсионните системи, увеличава се броят на обезкуражените и други „икономически неактивни“ лица, заети в сивия сектор.

През първото полугодие на 2011 г. дефицитът в бюджета на НОИ е 184.6 млн. лева. Независимо от положителното кумулативно въздействие на три показателя: ръст на заплащането на заетите лица с 5.9%, ръст на минималните осигурителни прагове с 5.6% и увеличаването на осигурителните вноски с 1.8 пр.п.

Ниска мобилност на икономически активното население. Продължава тенденцията за прекалена концентрация на качествения трудов ресурс в определени райони на страната. Данните показват, че около 75 на сто от осигурените лица работят в 12 областни центрове. В София-град са концентрирани 28,1 на сто от осигурените лица и те внасят 35,5 на сто от общия

⁶ Самонаетите лица в сектор „Селско и горско стопанство, лов и риболов“ през 2010 г. са 623.2 хил. души.

⁷ По данни на НСИ през 2010 г. средната работна заплата на един нает е била най-малка в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“ – 5067 лева, а най-висока в сектор „Финансови и застрахователни дейности“ – 16566 лева.

размер на средствата от осигурителни вноски постъпващи в ДОО. В три областни центрове – София-град, Пловдив и Варна са осигуряват 44,5 на сто от лицата, които правят осигурителни вноски.

Изоставане на трудовите възнаграждения, доходите и социалните плащания от средните равнища в ЕС. Основни детерминиращи фактори са ниската производителност, натиск върху пазара на труда и доходите, упражняван от действието на Валутния борд, огромен контингент неграмотни и ниско квалифицирани лица, забавяне развитието на индустрията и селското стопанство в началото на т.нар. период на пазарен преход, липса на гъвкав пазар на труда и трудовото законодателство и др.

Значителен дял на трудовия ресурс с основно, начално или по-ниско образование (11.5% от работната сила и 10.2% от активното население през второто тримесечие на 2011 г.)⁸. Над 410 хил. души от населението на страната са неграмотни, 537 хил. души са със завършено начално образование, а 1591 хил. души са с основно образование. (вж. Приложение № 26). Ранно отпадащите от формално образование, които могат да бъдат приети като неграмотни или полуграмотни, представляват 13.9% от населението в страната, при 15.1% за ЕС-27.

Делът на лицата с висше образование в България е 19.4% през 2010 г. (при 22.7% за ЕС-27), но все още е с около 3 процентни пункта по-малка от средния показател за ЕС. По данни на Евростат, в България 74.1% от работната сила е със средно и висше образование, при 69.1% за ЕС-27.

Процентът на заетите лица с висше образование в България (25.6% -2005 г., 26.4% - 2009 г.) е под средното равнище за ЕС, вкл. спрямо водещи страни, като Ирландия (37.8 %), Белгия (37.7 %), Люксембург (37.6 %), Кипър (37.1 %), Финландия (36.2 %), Естония (35.3 %).

Образователната и квалификационна система не осигуряват необходимите за икономиката кадри. Връзката между специалностите и броя на студентите с потребностите на бизнеса е все по-слаба и не отразява реалните нужди от кадри в отделните отрасли и производства. Например, на пазара на труда се наблюдава хронична липса на специалисти лекари, медицински сестри и санитарии, инженерни специалисти, IT специалисти и др. (вж. Приложение № 31 и 32). Въпреки високата безработица, 42% от фирмите трудно намират хора за ключови позиции. За над половината от работодателите основната причина за това е липсата на подходящи кандидати. Сериозна пречка пред подбора на персонал е и липсата на опит и технически умения.⁹

Задълбочаваща се липса на квалифицирани кадри за реалния и обществения сектор. В резултат на ниското качество и незадоволителния обхват на професионалното образование на учениците, на действащата работна сила и безработните лица, се чувства особено голям дефицит от високо квалифицирани кадри.

Сериозно изоставане в развитието на системата „учене през целия живот“. Едва 1.4% от населението е участвало в продължаващо обучение, при показател от 9.5% за ЕС-27.

По Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ Министерството на труда и социалната политика и Агенцията по заетостта не провеждат целенасочена политика за укрепване на пазара на труда с набавянето на умения, необходими за устойчивото и конкурентоспособно развитие на икономиката.

⁸ През второто тримесечие на 2010 г. делът на заетите с основно, начално или по-ниско образование е бил 12.9% от заетите лица и 11.6% от активното население.

⁹ Изследване на „Менпауър“ за третото тримесечие на 2011 г. – „Липсата на квалифицирани хора е проблем за 25% от компаниите в Европа“.

Финансират се предимно обученията за шофьори, административен персонал, персонални езикови умения. Обученията се провеждат по специалности, за които има индивидуално търсене, според представените ваучери. Оползотворяването на средствата по оперативната програма води единствено до изразходване на парични ресурси за захранване на параструктури. Това не оказва положително влияние върху пазара на труда.

Над 62% от проведените през 2010 г. обученията от центрове за професионална подготовка са били финансирани от Агенцията по заетостта, национални програми и програми на ЕС10. Предпочитаните от обучаемите лица професии са свързани предимно с изграждане на базови компетенции и умения - компютърна грамотност и текстообработка.

Увеличаваща се миграция и изтичане не само на образовани и квалифицирани кадри, включително със специфични квалификации – лекари специалисти, медицински сестри, зъболекари и др., от страната (175 244 души са емигрирали трайно между последните две преброявания), а и на завършващите елитните средни учебни заведения. Увеличава се потокът студенти, желаещи да се обучават в чужбина. Този процес ще се ускори след отпадане на ограниченията на европейския трудовия пазар, вкл. и поради все по-разширяващия се „пенсионно-осигурителен арбитраж“ (придобиване на право на пенсия, надхвърляща сегашната максимална пенсия за осигурителен стаж и възраст, след 2 до 4г. трудов и осигурителен стаж в страни от ЕС с високи средни заплати).

Един от основните фактори, който определя конюнктурата на трудовия пазар, е политиката на предприятията при определянето на размера на заплащането на труда. Връзката „качество на работната сила - работна заплата – производителност на труда“ практически е силно подценена, почти не се търси и не е станала критерий при определяне на изискванията при търсенето и оценяването на потребностите и изискванията към работната сила.

С най-голяма добавена стойност, произведена от един зает, водещ е секторът „Финанси, кредит, застраховки, операции с недвижимо и движимо имущество, бизнес услуги“ – 51 477 лева, а с най-ниско ниво е секторът „Селско и горско стопанство, лов и риболов“ – 4 482 лева, при средно за икономиката през 2010 г. от 17 299 лева.

Качеството на работните места, заетостта и условията на труд¹¹ зависят от многобройни фактори, свързани с характера на трудовото правоотношение (декларирана или недеклаирана заетост, вид и срочност на трудовия договор, продължителност на работното време, почивки и други права и възможности), сигурност и равнище на заплащане, пенсионни права, изисквания към образователния и квалификационен профил, безопасни условия на труд, както и редица субективно възприемани характеристики, като привлекателност и престижност на професията, заеманата длъжност и отраслова принадлежност.

Навлизането на българската икономика в рецесия в началото на 2009г. оказва разнопосочно, но като цяло негативно въздействие (вкл. нарастване на недеклаираната заетост) върху определените общи условия за упражняване на труда. Например, делът на лицата, заети в сектори с относително ниско заплащане (под средното за страната), през последните години трайно надхвърля 60%. В началото на 2008г. той е 65.4%, достигайки 62.2% през второто тримесечие на т.г. Делът на осигурените лица при условия на ранно пенсиониране - I и II кат., и чл. 69 на КСО (МВР, МО и др.) спрямо общия брой осигурени лица достига средно равнище от около 7% през 2010 г., а този на самоосигурените лица - от около

¹⁰ Статистически анализ на информацията от годишните доклади на ЦПО за периода 2005-2010 г., НАПОО, представен на 17.09.2011 г.

¹¹ Това широко разбиране е възприето от Европейската фондация за подобряване на работните и жизнено условия, учредена от Европейския съвет (ЕЕС No.1365/75), която провежда периодични изследвания по основен набор от показатели, т.н. European Working Conditions Surveys (EWCS).

7.8%. Според едно проучване на представителна извадка от МСП12, 3/4 от интервюираните работят на трудов договор, 13% - на граждански договор, а 11% определят като „друг тип“ отношения си с работодателя. Висок е делът на неясния тип трудови отношения в МСП (11%), за които се предполага, че няма писмен договор за извършваната работа, и от тази гледна точка несигурността на наетите е висока.

Оценка на реалното изменение на Средната работна заплата (СРЗ) през 2010 г.

Данните на НСИ сочат нарастване на СРЗ за 2010 г. спрямо 2009 г. на наетите лица (работещите по трудови и служебни правоотношения с 9.5%.

По отношение на заетите (наети и самонаети) лица, през 2010 г. се наблюдава намаление с 219 хил. души, от тях 190 хил. наети лица. Общо за 2009 и 2010 заетите са по-малко с 319 хил. а наетите с 269 хил. Поставя се въпросът:

Има ли реално увеличение на индивидуалната СРЗ на наетите лица през 2010, и ако има каква част е то от обявеното от НСИ увеличение от 9.5%? Възможно е нарастването на СРЗ да идва от факта на освобождаване на наети с по-ниски от средната заплата, което автоматично повишава СРЗ на останалите наети даже при намаляване на техните индивидуални възнаграждения.

Отчитайки намалението на наетите могат да се направят следните изводи:

1. От обявеното от НСИ нарастване на СРЗ от 9.5%, 8.1% са резултат от нарастване на индивидуалните заплати на работещите наети, а 1.4% от това увеличение е в резултат от намаляване дела на наетите с ниски заплати. Прирастът от 8.1% е изчислен като получената от НСИ сума на средствата за работна заплата през 2010 в размер на 15.937 млн. лв. е отнесена към разчетена сума на средства за работна заплата през 2009. Тази разчетена сума е получена като броят на наетите лица през 2010 е умножен на СРЗ през 2009;

2. Номиналното нарастване на индивидуалната СРЗ през 2010 г. в размер на 8.1% с отчитане на инфлацията от 4.5% за същия период води до реално нарастване на СРЗ от 3.44%.

3. Факторът, водещ до „изкуствено“ нарастване на СРЗ, дължащ се на освобождаване на персонала с ниски възнаграждения, практически се е изчерпал и през 2011 ще се освобождават доминиращо хора със заплати около средните.

Предприятия

Цифри и факти:

- Икономически активни предприятия 2010 г. – 366 870;
- Почти 30 000 предприятия са с повече от 10 души персонал¹³;
- Около 5 500 предприятия са с над 50 заети¹⁴;
- Новорегистрирани фирми: след пик през юни 2008 г. – почти 9000, тенденцията е за намаляване на броя им. След март 2009 г. се наблюдава спад от повече от три пъти, до малко над 3000 месечно.

¹² Гъвкавите форми на заетост в малките и средни предприятия, проф. д-р Катя Владимирова, Национална конференция "Прилагане на национална пътека за достигане на гъвкавост и сигурност", 2008г.

¹³ 29 859 предприятия според данните от НСИ за 2010 г. за сектора на нефинансовите предприятия.

¹⁴ 5 402 предприятия, съгласно НСИ; данни за 2010 г.

Равнището на общата и секторна производителност на труда е ниско. Производителността на труда на едно заето лице при сравнение с ЕС-27 = 100 през 2010 г. е 41.5, като България трайно заема последното място сред страните-членки през изминалите шест години.

Сложните икономически и финансови отношения и бизнес-среда през последните няколко години доведоха до намаляване на броя на действащите фирми, самонаетите лица и заетостта.

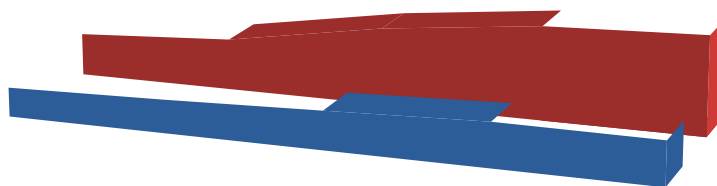
Независимо от кризисните събития през 2008-2010 г., броят на активните предприятия следва със съответния лаг промените в икономическите събития: 323 003 предприятия през 2008 г.; 335 929 предприятия през 2009 г. (верижен индекс 1.14); 337 011 предприятия през 2010 г. (верижен индекс 99.6). Най-трудно се справят с кризата големите предприятия¹⁵, които намаляват в периода 2008-2010 г. от 831, на 766, до 745 броя.

Структурните съотношения на предприятията по икономически дейности в периода 2008-2010г. се запазват почти непроменени. Най-значими в посока увеличение дела на предприятията са промените в секторите „Селско, горско и рибно стопанство” – 0.93%, „Професионални дейности и научни изследвания” – 0.79%, „Други дейности” – 0.62%. Аналогично най-значими са намаленията в секторите: „Преработваща промишленост” – 1.09%, „Строителство” – 0.99%, „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети” – 0.73%.

2.5. КОРПОРАТИВНА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ

През 2009 г., в условията на рецесия, продължи тенденцията на увеличение на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката, но със значително по-бавен темп. Задълженията достигнаха близо 157 млрд.лв. и в сравнение с 2005 г. са по-големи с около 90 млрд.лв. или 2,3 пъти. Спрямо 2008 г. прирастът от 8,9 млрд. лв. е 6 %. Анализът е на базата на финансовите баланси на предприятията за 2009 г., подадени в НСИ. Основните причини за забавянето на увеличаването на задълженията са свиването на вноса и на инвестициите.

ФИГУРА 1 Задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31 декември 2005-2009 г. и БВП за периода 2005-2009 г. (в. млн.лв.)

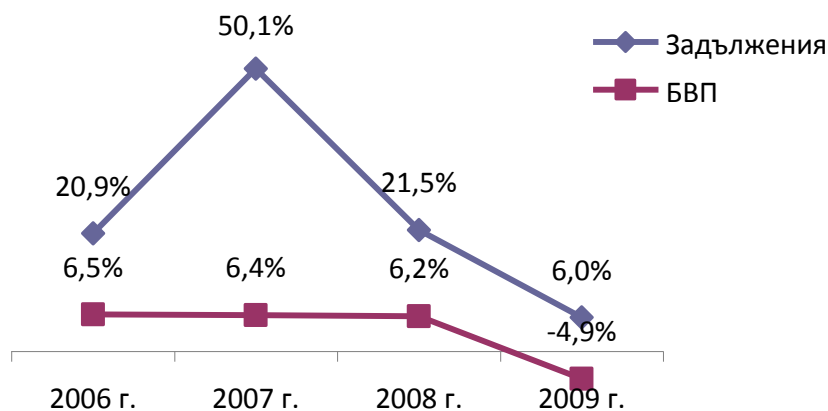
	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
■ БВП	45 484	51 783	60 185	69 295	68 537
■ Задължения	67 021	81 006	121 592	147 740	156 607

Източник: НСИ, собствени изчисления

¹⁵ Класифицирането на предприятията е според броя на заетите лица. Големи са предприятията с над 250 души заети лица. Микропредприятия са предприятията с до 9 души заети лица. Източник на цифровата информация: НСИ.

След рекордния ръст на задълженията през 2007 г., през 2008 г. и особено през 2009 г. се наблюдава спад в темпа на нарастване на задълженията.

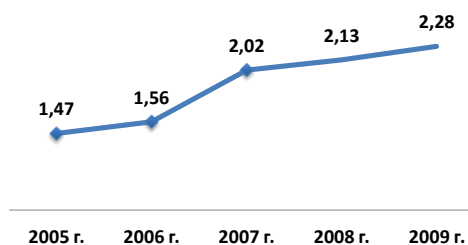
ФИГУРА 2 ТЕМПОВЕ НА НАРАСТАНЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР НА ИКОНОМИКАТА И НА БВП ЗА ПЕРИОДА 2005-2009 г. (ПРЕДШЕСТВАЩА ГОДИНА = 100)

Източник: НСИ, собствени изчисления

Обемът и темпът на растеж на БВП значително изостават от обемите и темпа на нарастване на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор. През 2005 г. на 1 лев БВП са се падали 1.47 лева задължения, а през 2009 г. – 2.29 лева, или с 56% повече.

ФИГУРА 3 СЪОТНОШЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР НА ИКОНОМИКАТА КЪМ БВП КЪМ 31 ДЕКЕМВРИ 2005–2009г. Източник: НСИ, собствени изчисления

През 2009 г. абсолютният прираст на задълженията от 8.9 млрд. лева е най-малък за периода 2005 – 2009 г.

ФИГУРА 4 ПРИРАСТ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР НА ИКОНОМИКАТА КЪМ 31 ДЕКЕМВРИ 2005–2009г. в млн.лева. Източник: НСИ, собствени изчисления

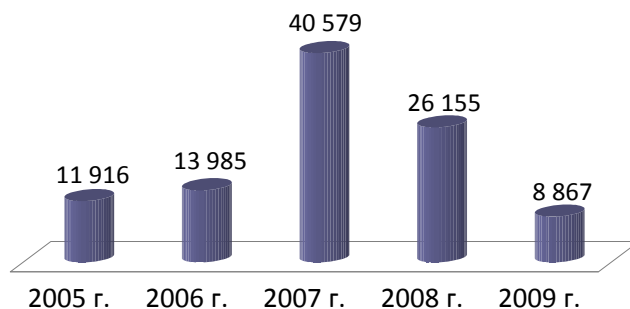

ТАБЛИЦА 6 Най-големи задължения в края на 2009 г. по дейности. Източник: НСИ, собствени изчисления

Дейност	Млрд.лева
Търговия	34.6
Строителство	22.6
Операции с недвижими имоти	21.9
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива	10.3
Производство на основни метали	7.3
Транспорт	7.1
Производство на хранителни продукти	6.4
Далекосъобщения	6.3
Хотелиерство	5.2
Търговия	34.6

Увеличението спрямо предходната година е най-голямо в операции с недвижими имоти – с 2.6 млрд. лева; производство на основни метали – с 2.1 млрд. лева, хотелиерство – с 1.7 млрд. лева, производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива – с 1.2 млрд. лева. Задълженията в търговията са по-малко с 3 млрд. лева.

Тенденцията на нарастване на задълженията и намалението на БВП през 2009 г. с 4.9% показва, че икономическата среда е твърде неблагоприятна и поставя икономиката ни в много рискова ситуация.

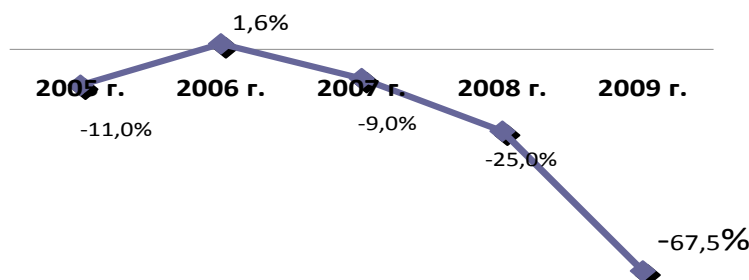
Икономическата среда е влошена, вследствие и на рязкото увеличаване на цената на банковото кредитиране. Повишиха се средните нива на лихвените проценти по кредитите до 11.8%. Допълнително към тази цена следва да се добавят около 3% за разходи за гаранции, застраховки, такси за разглеждане и обслужване и други.

По-голямата част от предприятията в нефинансовия сектор на икономиката са счетоводно декапитализирани. Задълженията на всички предприятия към 31.12.2009 г. са със 70 % по-големи от собствения им капитал. Особено тревожно е положението в предприятията, пласирани на фондовата борса. Сериозното обезценяване на акциите на тези предприятия през 2008 и 2009 г. допълнително оказва негативно въздействие върху техния рейтинг и потенциал за развитие.

Приходите от продажби през 2009 г. намаляха чувствително. През 2005 г. те бяха с 11 % по-малко от задълженията на предприятията, през 2008 г. - с 25%, а през 2009 г. – с около 68% (продажбите са без стойността на продадените активи).

Това показва, че и през следващите години **производствената активност на предприятията няма да осигурява достатъчно средства за изплащане на задълженията.** Съществува опасност от възпроизвеждане на тези задължения в следващите години при слаб растеж на икономиката.

ФИГУРА 5 Съотношение между приходите от продажби и задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката 2005 – 2009 г. Източник: НСИ, собствени изчисления

2.5.1. СТРУКТУРА НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА

Изследването на задълженията според вида на кредиторите (доставчици, банки и други финансови предприятия от група, свързани с асоциирани и смесени предприятия, облигационни заеми, персонал, осигурителни задължения, данъчни и други задължения) показва, че **относителните дялове са претърпели съществени изменения.**

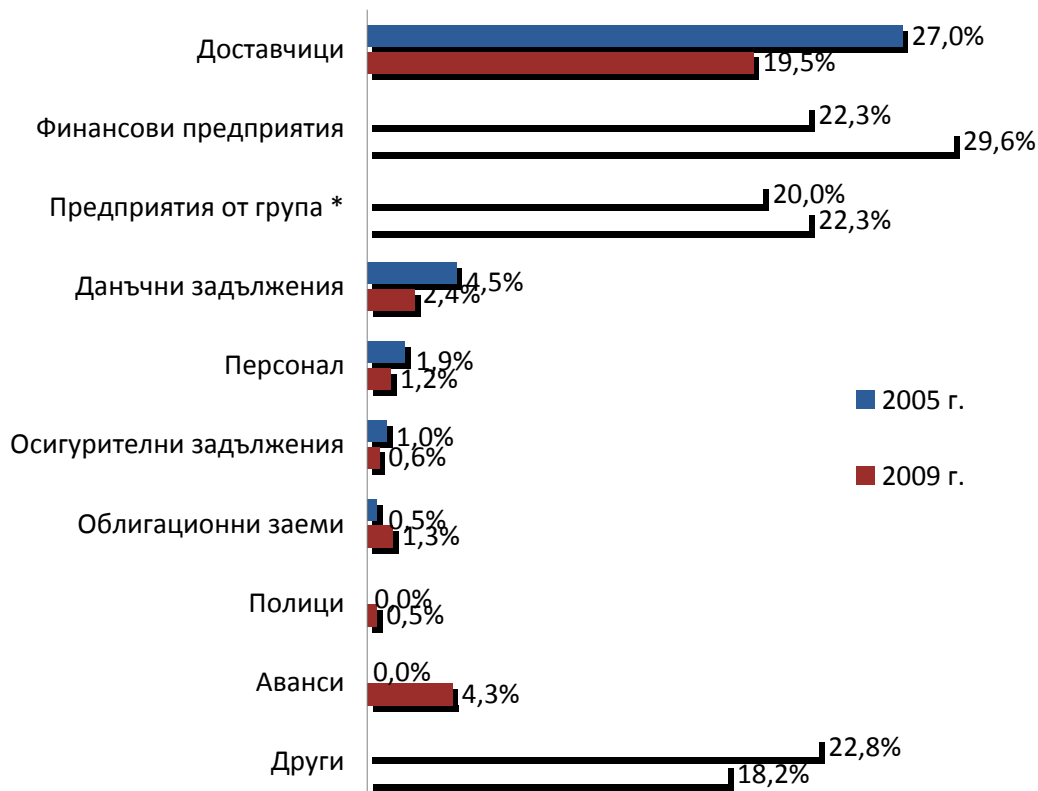
ТАБЛИЦА 7 Задължения на нефинансовите предприятия към 31.12. 2005-2009 г. по видове в млн. лв.

Видове	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	Индекс 2009/2005	Индекс 2009/2008
Доставчици	18128	22505	25329	28871	30582	169	106
Финансови предприятия	14926	19336	36699	44862	46392	311	103
Предприятия от група и свързани с асоциирани и смесени предприятия	13404	15019	26311	30991	34850	260	112
Данъчни задължения	3017	3079	2886	3868	3825	127	99
Персонал	1250	1375	1440	1728	1869	150	108
Осигурителни задължения	694	660	606	760	899	130	118
Облигационни заеми	306	1323	2480	2357	2083	681	88
По полици			157	218	759	.	348
Аванси			4725	7907	6805	.	86
Други	15296	17709	20959	26178	28543	187	109
ОБЩО	67 021	81 006	121592	147740	156607	234	106

Източник: НСИ, собствени изчисления

Най-голям е делът на задълженията към финансовите предприятия.

ФИГУРА 6 СТРУКТУРА НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА НЕФИНАНСОВИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КЪМ 31.12.2005 и 2009г.

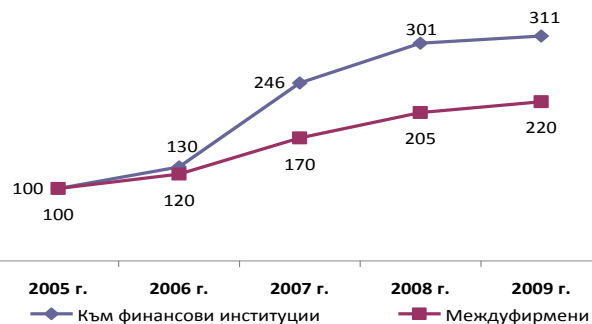
Източник: НСИ, собствени изчисления

Най-съществените изменения спрямо 2005 г. са:

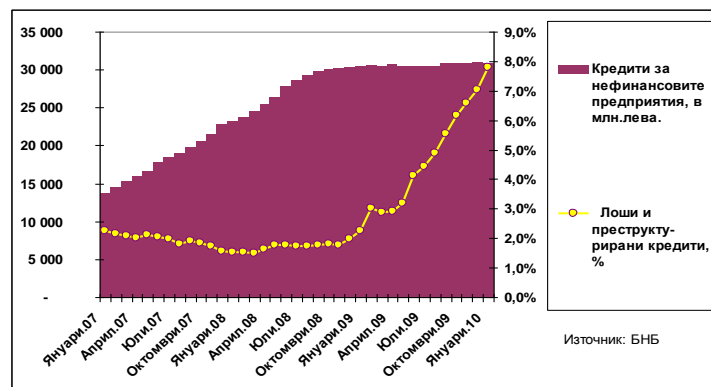
- Увеличение на дела на задълженията към **финансови предприятия**. В сравнение с 2005 г. те са повече с 31,5 млрд. лв. или 3,1 пъти. Делът им нарасна от 22,3% през 2005 г. на 29,6% през 2009 г.
- Значително намаление на дела на данъчните задължения. В сравнение с 2005 г. той намалява два пъти – от 4,5% (2005 г.) на 2,4% (2009 г.).
- Намаление на дела на задълженията към доставчици - от 27% на 19,5%.
- Увеличение на задълженията на предприятията от група и свързани с асоциирани и смесени предприятия – от 20% на 22,3 %.

ФИГУРА 7 Темп на нарастване на задълженията към финансови организации и междуфирмени задължения 2005 – 2009 г., Индекси спрямо 2005 г. Източник: НСИ, собствени изчисления

Кредитната експанзия на банките намали своя темп през 2008 г. спрямо 2007 г. След спада на лошите кредити през 2007 и 2008 г., през 2009 г. се наблюдава нарастване до 8%. Към декември 2010 г. техният размер вече е 13.8%.

ФИГУРА 8 Кредити на нефинансовите предприятия и дял на лошите и реструктурирани кредити през 2007-2009 г. Източник: БНБ, собствени изчисления

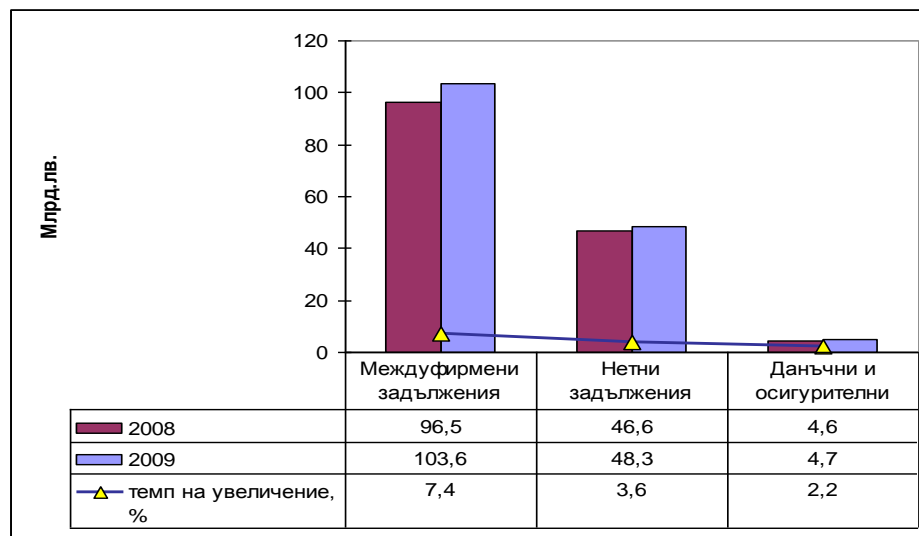
В общия обем на задълженията към 31 Декември 2009 г.:

- 103.6 млрд. лева (66.1%) са междуфирмени¹⁶ при ръст от 7.4 %;
- 48.3 млрд. лева (30.8%) - "нетни"¹⁷ при ръст от 3.6%;
- 4.7 млрд. лева (2.9%) – данъчни и осигурителни при ръст от 2.2%.

¹⁶ Като "междуфирмени" условно се разглеждат задълженията между стопанските субекти (длъжници и кредитори) от нефинансовия сектор на икономиката, при които е възможно да се направи прихващане "задължения - вземания" и при които е възможно двойно отчитане на задълженията и вземанията. Такива са задълженията към доставчици, предприятия в група и асоциирани и смесени предприятия, свързани предприятия, както и облигационни заеми, полици, аванси и други.

¹⁷ Като "нетни" условно се разглеждат задълженията, които предприятията от нефинансовия сектор на икономиката дължат към финансови предприятия, персонала. Това са задълженията, които не са обвързани с насрещни вземания.

ФИГУРА 9 МЕЖДУФИРМЕНИ, НЕТНИ И ДАНЪЧНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ КЪМ 31.12.2008 И 2009 Г. ИЗТОЧНИК: НСИ, СОБСТВЕНИ ИЗЧИСЛЕНИЯ

Компаниите от нефинансовия сектор са продължили да натрупват задължения към банки, доставчици, свързани предприятия, НАП, НОИ и персонала въпреки рецесията и стремежа на бизнеса към намаляване на разходите през първата кризисна година за българската икономика (2009 г.).

Увеличението на **междуфирмените задължения** през 2009 г. спрямо 2008 г. е 7.1 млрд. лв., или с 7.4 %.

Задълженията на предприятията в група и асоциирани и смесени предприятия към 31.12.2009 г. достигнаха 34.9 млрд. лв. и са по-големи с 3.9 млрд. лв. (11.2%) спрямо 2008 г.

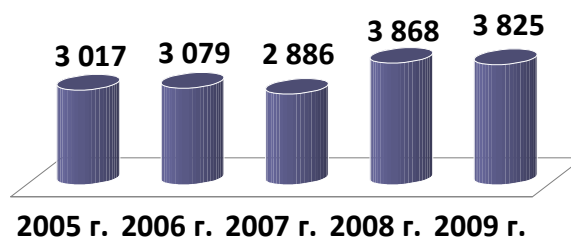
Задълженията към доставчици в края на 2009 г. са 30.6 млрд. лева и са повече с 1.7 млрд. лв. (6%) в сравнение с края на 2008 г.

Към края на 2009 г. "**нетната**" задължнялост на **предприятията** (към финансови предприятия, облигационни заеми, полици, персонал) надхвърли 48 млрд. лева. В сравнение с 31.12.2008 г. е по-голяма с 1,7 млрд. лв. (3.6 %).

От нетните задължения най-бързо нарастват дълговете към финансови предприятия - увеличението при тях е с 1.5 млрд. лв. (3%).

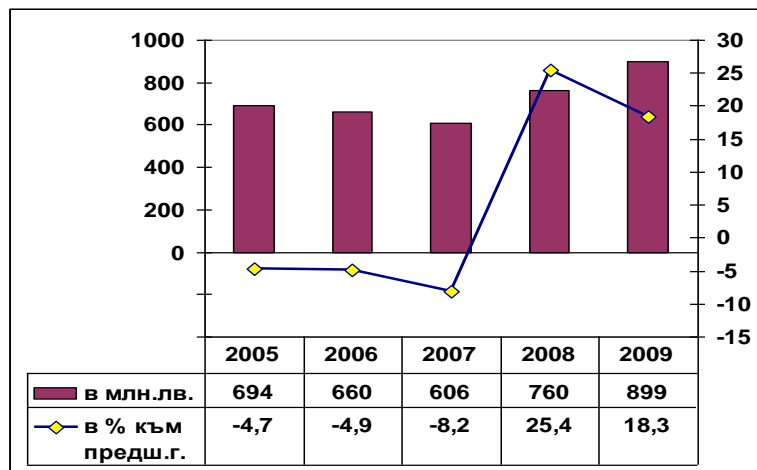
Данъчните задължения към 31.12.2009 г. са 3.825 млрд. лв., което е с 43 млн. лв. (1%) по-малко спрямо 2008 г. Около 7% от тези задължения са с продължителност над 1 година.

ФИГУРА 10 ДАНЪЧНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ НЕФИНАНСОВИЯ СЕКТОР НА ИКОНОМИКАТА КЪМ 31 ДЕКЕМВРИ 2005 Г. - 2009 Г. В МЛН.ЛЕВА. ИЗТОЧНИК: НСИ, СОБСТВЕНИ ИЗЧИСЛЕНИЯ

През 2009г. отново има значително увеличение на **осигурителните задължения**. Към 31.12.2009 г. предприятията дължат близо 900 млн. лв., което е със 139 млн. лв. (18%) повече в сравнение с края на 2008 г. Около 14% от тези задължения са с продължителност над 1 година.

ФИГУРА 11 Осигурителни задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31.12.2005 - 2009 г. Източник: НСИ, собствени изчисления

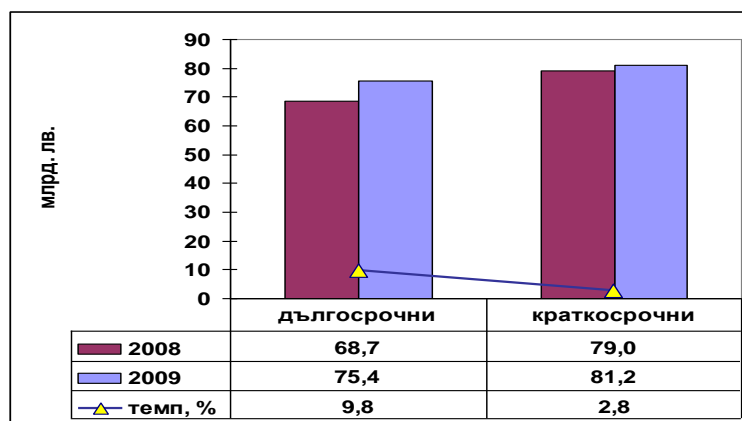

Общият дълг на предприятията през 2009 г. е стигнал 156.6 млрд. лв. и е нараснал с 6% спрямо 2008 г., въпреки че през същия период брутният вътрешен продукт е намалял с 4.9 на сто. Над две трети от общите задължения, или 103.6 млрд. лв., са натрупани между предприятията.

2.5.2. СРОЧНОСТ НА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА

През последните години настъпиха изменения и в структурата на задълженията в зависимост от срока на тяхната изискуемост – дългосрочни (над една година) и краткосрочни (до една година).

ФИГУРА 12. Дългосрочни и краткосрочни задължения към 31.12.2008 – 2009 г. Изт.: НСИ, собствени изчисления

Към 31.12.2009 г. **дългосрочните задължения** надхвърлиха 75.4 млрд.лв. и съставляват 48.2% от всички задължения. В сравнение с 2008 г. те са повече с 6.7 млрд. лева, или с 9.8%.

Към 31.12.2009 г. дългосрочните задължения към финансовите предприятия са 32.6 млрд.лв., което е с 1.2 млрд.лв. (3.8%) повече спрямо 2008 г. Тези задължения са преди всичко инвестиционни, формиращи 33.4% от БВП, което е индикация за повишена активност на банките през този период в посока на инвестиционно кредитиране на реалния сектор: дългосрочни кредити за технологично обновяване, реструктуриране на предприятията, съгласно изискванията на Европейския съюз за сертифициране на продукцията, подобряване на условията за труд, покриване на екологичните стандарти и др.

През 2009 г. задълженията по облигационни заеми са 2.083 млрд. лв., което е с близо 300 млн.лв. (12%) по-малко спрямо 2008 г.

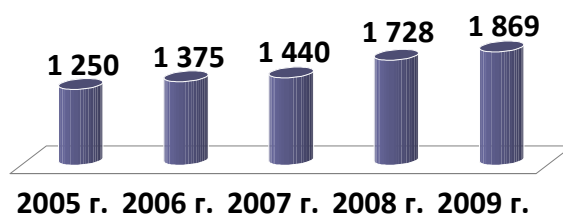
Краткосрочните задължения, възникнали за покриване на разходите за поддържане на текущата производствена дейност, към 31.12.2009 г. са 81.2 млрд. лв., което е с 2.2 млрд. лв. (2.8%) повече спрямо 2008 г.

Краткосрочните заеми в края на 2009 г. са 13.8 млрд. лева. В сравнение с 2008 г. са повече с около 300 млн. лева.

През 2009 г. краткосрочните данъчни задължения са 3.557 млрд. лева, като е 2 млн. лв. (0.1%) по-малко в сравнение с 2008 г.

През 2009 г. се увеличиха и задълженията към персонала, основно вследствие нередовно изплащане на заплати. Към 31.12.2009 г. работодателите дължат на работниците 1.869 млрд. лева, което е със 141 млн. лв. (8%) повече спрямо 2008 г. Около 8% от тези задължения са с продължителност над 1 година.

ФИГУРА 13. Задължения към персонала (към 31.12.2005 - 2009 г.) в млн. лева. Изт.: НСИ, собствени изч.

2.5.3. Основни изводи и прогнози

1. Тенденцията на увеличение на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката продължава и през 2009 г., но със значително по-бавен темп. Задълженията достигнаха близо 157 млрд. лева, което е с 9 млрд. лв. (6%) повече спрямо 2008 г. Този темп е около 6 пъти по-малък спрямо периода 2005-2008 г.

2. През 2009 г. най-голямо е увеличението на междуфирмените задължения, които достигат 104 млрд. лева и са със 7.1 млрд. лв. (7.4%) повече в сравнение с 2008 г. На междуфирмената задължнялост се пада 80% от целия прираст на задължнялостта на нефинансовите предприятия през 2009 година.

Задълженията към предприятията в група и към свързани и асоциирани предприятия са повече с 3.9 млрд. лв. (12%), а към доставчици – с 1.7 млрд. лв. (6%). Това показва, че финансовото състояние на по-голямата част от предприятията продължава да се влошава и в условията на свитата им производствена активност, поради кризата, те нямат достатъчно средства да изплащат навреме разходите си за суровини, материали, услуги и др.

3. Продължиха да се увеличават задълженията на предприятията и към финансовите институции. Увеличението им с 1.5 млрд. лева обаче, в сравнение с прираста през 2007 и 2008 г., е 9 пъти по-малко.

Намалената инвестиционна активност на предприятията (в сравнение с 2008 г. бруто капиталобразуването в основен капитал като елемент на БВП през 2009 г. е по-малко с близо 30%), както и на производството, намалиха многократно отпуснатите кредити от банките.

Прирастът на дългосрочните заеми, които имат инвестиционен характер, е 1.2 млрд. лв. (4%), а на краткосрочните, свързани с текуща производствена дейност – с около 300 млн. лева (2.1%).

4. Продължиха да растат и задълженията към персонала от нередовно изплащане на заплати. В сравнение с 2008 г. задълженията за заплати са повече със 141 млн. лв. (8%), а за осигуровките – със 139 млн. лв. (18%).

5. В края на 2009 г. данъчните задължения са 3.825 млрд. лева. В сравнение с 2008 г. те са по-малко с 43 млн. лева (около 1%). Това показва по-добра финансова дисциплина на предприятията в отношенията им с бюджета.

6. Държавата и общините и през 2009 г. продължиха да генерират междуфирмени задължения. Балансите на нефинансовите предприятия към 31.12.2009 г. показват, че имат вземания за изпълнени и неразплатени поръчки на стойност 833 млн. лв. от ведомства, държавни и общински предприятия. Данъците за възстановяване са 2.4 млрд. лв. Тези суми съставляват 3% от междуфирмената задължнялост на нефинансовите предприятия към края на 2009 г.

За 2010 и 2011 г. могат да се обобщят следните фактори, влияещи върху задължнялостта:

Фактори, влияещи към намаление на задължнялостта:

- Разплащане от бюджета на по-голямата част от просрочените задължения към края на 2009 г. в размер на 640 млн. лв.
- Основната част от прираста на производството през 2010 г. е от увеличение на износа, в основата на който са поръчки на ишлеме. Те не влияят съществено на междуфирмената задължнялост, както и на размера на кредитите от банките.

Фактори, водещи до нарастване на задължнялостта:

- Очаквано увеличение на броя на фалитите, в резултат на влошено финансово състояние и увеличение на лошите кредити. Аргумент в подкрепа на тази теза е статистиката, че собственият капитал на предприятията и приходите им продължават да намаляват спрямо задълженията им. Това показва, че съществува реална опасност дълговете да се възпроизвеждат и проблемът да се задълбочава.
- Увеличаване на просрочията при плащане на задължения. Освен декапитализацията на нефинансовия сектор друг проблем е, че 40% от междуфирмените задължения са просрочени, което ще забави икономическия растеж и излизането от кризата. Над две трети от сделките между предприятията в България се плащат със закъснение, но условията в това отношение са съизмерими с тези в Централна и Източна Европа. През 2008 г. плащанията са забавяни средно между 60 и 90 дни, докато през 2009 г. този срок е бил почти двойно по-дълъг – между 120 и 150 дни.

2.5.4. ФАЛИТИ И НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ

Според официалните данни от Агенцията по вписванията за три години (2008-2010 г.) двойно е нараснал броят на предприятията в процедура по несъстоятелност. В този брой не влизат предприятията, които са преустановили или замразили дейността си.

ТАБЛИЦА 8 **Фирми в производство по несъстоятелност и във фалит. Изт. Агенция по вписванията**

	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Фирми – в производство по несъстоятелност	274	339	523
Фирми, обявени в ликвидация	239	312	428
<i>Общо:</i>	<i>513</i>	<i>651</i>	<i>951</i>
Вериген темп	-	1.269	1.461

Според статистиката от Агенцията по вписванията сред най-засегнатите от кризата през 2010 година са строителните компании, предприятията от туристическата индустрия - туроператорите и предприятията от хранително-вкусовата промишленост.

Основна причина за фалитите сред тур-операторските фирми е практиката големите клиенти и държавната администрация да отлагат плащането на самолетните билети. Само през 2010 г. са заличени от регистъра на туроператорите 105 фирми, които не са подновили професионалната си застраховка.

Раздел 3. ДВИГАТЕЛИ НА ПРОМЯНАТА И СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ

Икономическият ръст на всяка страна се определя от шест основни фактора, като четири от тях са свързани с физическата способност на икономиката за ръст, с предлагането или наличието на ресурси. Такива фактори са: количеството и качеството на природните ресурси; количеството и качеството на човешките ресурси; обемът на основния капитал; технологиите. От друга страна ръстът зависи от факторите на търсенето, от осигуряването на пълното използване на разширяващия се обем ресурси и тяхното разпределение по такъв начин, че да се получи максимално количество полезна продукция.

3.1. ФАКТОРИ И ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ПРОМЯНАТА

Факторите и движещите сили на промяната могат да бъдат определени чрез различни подходи. Като правило списъкът включва 5 до 7 движещи сили, като всяка една от тях обединява клъстер от тенденции, които трябва да се вземат предвид. Обикновено те са категоризирани като наука и технологии, икономика, демография, политически и социални сили, околна среда, образование и т.н. Няма един-единствен правилен отговор за подбор на компонентите на движещите сили.

Това са силите, които позволяват на промяната да се прояви. За тях може да се мисли като клъстери от тенденции или отклонения в обществото, които са толкова големи, че причиняват други значими промени. Разбирането на движещите сили е важно за стратегическото планиране и построяването на сценарии, както и за всяка друга дейност, включваща прогнозиране на бъдещето.

„Шестте движещи сили на промяната”, според Лангдън Морис, са комодитизацията, цифровата революция, социалните медии (обхващането от социалните мрежи на обществото), глобализацията, турбулентният свят, ускорението – или да тичаш по-бързо за да останеш на същото място.

„Петте цунами на промяната”, съгласно Джим Датон, са културата и разнообразието, новите технологии и техники, влиянието на промените в околната среда върху обществото, икономиката и политиката.

Класическата дефиниция на движещите сили на промяната са според **метода STEEPV**¹⁸. Движещите сили са групирани като: социални, технологични, икономически, екологични, политически и стойности.

За целите на настоящия анализ като движещи сили са дефинирани: технологиите, човешките ресурси, демографските промени и промените в околната среда и климата.

Технологиите са една от водещите движещи сили на промяната. Според закона на Гордън Муур, скоростта на обработване на информацията се удвоява на всеки две години, докато разходите намаляват наполовина. Почти повече от 45 години този закон е доказал верността си. Някои от примерите за това са:

Технология	Година на изобретяване	Година на включване в производството	Брой години от концепцията до производството
Флуоресцентно осветление	1852	1934	82 години
Химикалка	1888	1938	50 години

¹⁸ Методът STEEPV е получил наименованието си от акронима, съдържащ първите букви на всяка една от областите, които се изследват - Social, Technological, Economic, Ecologic, Politics and Values.

Телевизорът	1907	1936	29 години
Транзисторът	1940	1950	10 години
Компютърът	1946	1954	8 години
Ядреното делене	1941	1945	4 години

Разбиране се, периодът между концепцията и производството вече е въпрос на дни и седмици вместо години.

3.1.1. ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ И ДЕМОГРАФСКИ ПРОМЕНИ

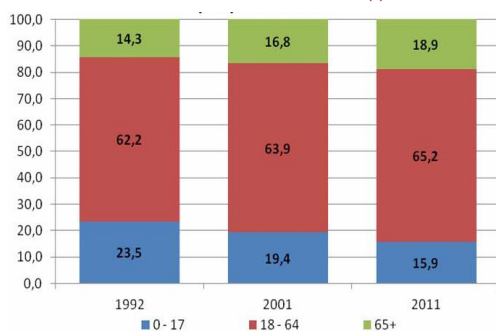
Наетите лица в икономиката на България през 2010 г. са 2 109 752 души (според данните от НСИ). За две години 2008-2010 г. те намаляват с 357 100 души. Почти 87% от това намаление (или 310 621 души) са в резултат на съкращения в частния сектор, едва 13% (46 479 души) са от обществения сектор.

Почти две трети от намалението на заетите лица е в резултат на съкращенията в секторите „Преработваща промишленост“ (114 747 души, 32,1% от общото намаление) и „Строителството“ (103 639, 29,0% от общото намаление). Без никакви изненади с по около 6% за общото намаление на наетите лица допринасят секторите „Хотелиерство и ресторантьорство“ (22 035 души, 6.2%) и „Транспорт, складиране и съобщения“ (20 844 души, 5.8 %). С най-малък дял на намалението на наетите лица се проявяват секторите „Финансови и застрахователни дейности“ (1 464 души, 0.41%) и „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ (1 989 души, 0.56%).

Населението на България е 7 351 234 души, съгласно експресните резултати от преброяването на населението към 01.02.2011 г. Средните статистически данни са, че в едно домакинство живеят 2.6 души, като в едно жилище живеят 1.9 души.

Най-голяма е групата на лицата на възраст от 18 до 64-годишна възраст – 65.2% от населението или 4 789 967 души, в останалите две възрастови групи лицата са съответно 15.9% (деца от 0 до 17-годишна възраст) и 18.9% (лица над 65-годишна възраст).

ФИГУРА 14. НАСЕЛЕНИЕ ПО ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА – 1992 г., 2001 г. и 2011 г. Източник НСИ

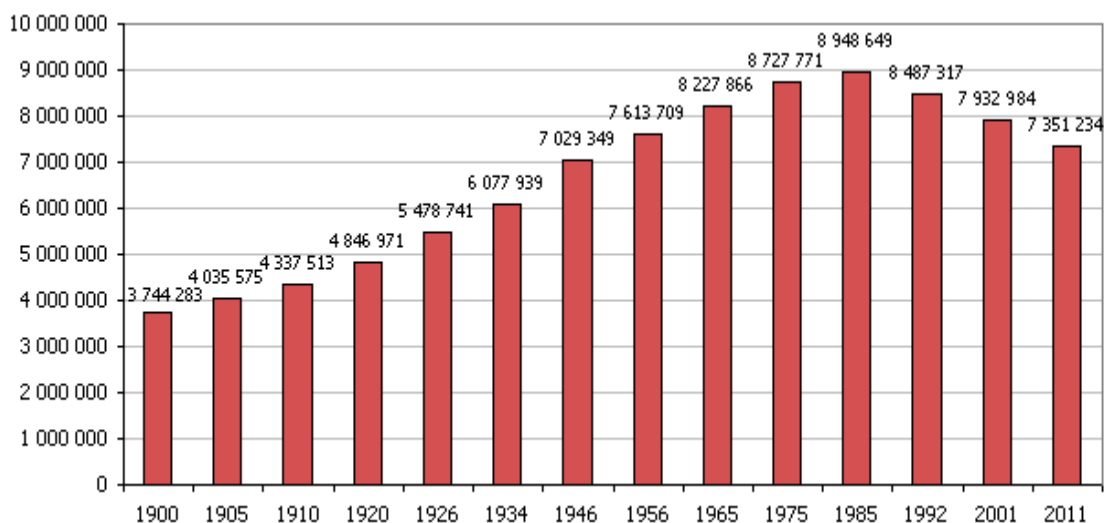

Съществени са промените във възрастовата структура на населението като се засилва процеса на демографско остаряване, изразяващ се в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 18 години.

Процесът ще има съответни отражения върху прогнозната численост на работната сила в следващите 20—50 години и върху търсенето и предлагане на трудови ресурси, както и върху политиките в областта на социалните дейности, заетостта и миграцията. Основните фактори, които определят **основните тенденции** в развитието на населението са: естествено движение (раждания и умираания) и външна миграция. По отношение на **териториалния аспект** допълнително влияние оказват факторите вътрешна миграция и административно-териториални промени.

Установилите се през последния четвърт век тенденции в развитие на населението се запазват – наблюдава се намаляване на населението при последните три преброявания. Средногодишният темп на намаление на населението в периода 2001-2011 г. е 0.7%.

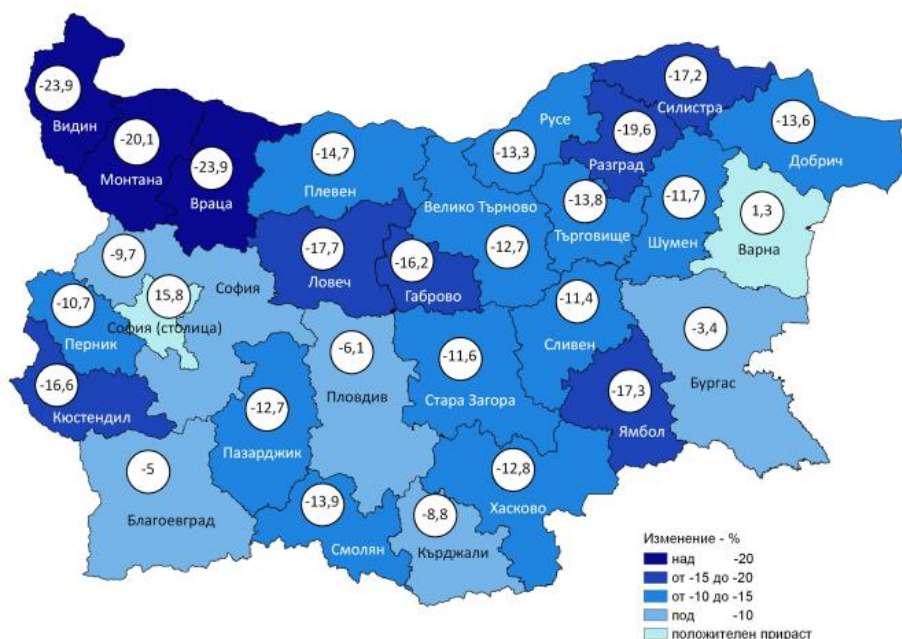
ФИГУРА 15. НАСЕЛЕНИЕ ПО ГОДИНА НА ПРЕБРОЯВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 1990-2011 г. Изт.: НСИ, 2011 г. – ЕКСПРЕСНИ ДАННИ

От 1990 година населението на България намалява. Промените в равнищата на раждаемост и смъртност на населението водят до значителен спад в естествения прираст, който е с най-нисък показател през 1997 г. – минус 7 на 1000 души от населението (в тази година е регистрирана най-ниската раждаемост и най-високата смъртност в страната).

Двете области с население над половин милион души са: София (столица) - с най-голям брой население - 1 359 520 души, следвана от област Пловдив - 671 918 души. В двете общини живеят 27.63% от населението на страната, съответно 18.49% в София (столица) и 9.14% в област Пловдив. С най-малко население е област Видин - 99 016 души, или 1.35% от населението.

ФИГУРА 16 ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО В ПЕРИОДА МЕЖДУ ПРЕБРОЯВАНИЯТА ПРЕЗ 2001 И 2011 г. ПО ОБЛАСТИ

Източник: НСИ, 2011 г. – експресни данни.

Между двете преброявания населението намалява с 581 750 души или със 7.3%. По области положителен е естествения прираст единствено в област Варна (увеличение с 1.3% през 2001 г. спрямо 2011 г.), както и в област София-столица (прираст от 15.8%). За областите Бургас, Благоевград и Пловдив относителният дял на намалението е по-нисък от средното за страната. С над 20% е намаляло населението на областите Враца, Видин и Монтана. Данните се обясняват с миграционни процеси от останалите области на страната към Столицата, в която се съдържат източници и потенциал за дългосрочна заетост.

В 61 общини преброеното население е под 6 000 души и общо населението във всички тях е 3.2% от населението на страната. 9 общини са с население над 100 000 души, а населението в тях е 39.8% от това на страната. Най-голям е броят на общините с население от 10 000 до 20 000 души - 65, и относителният дял на населението в тях е 12.4%.

ТАБЛИЦА 9 ЕСТЕСТВЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО ЗА ПЕРИОДА 2001-2010 г. Източник НСИ

Брой	Общини	Население	Дял на населението, %
До 6 000	61	234 620	3.2%
6001 – 10 000	60	476 022	6.5%
10 001 – 20 000	65	909 732	12.4%
20 001 – 50 000	49	1 409 323	19.2%
50 001 – 100 000	20	1 393 528	19.0%
Над 100 000	9	2 928 009	39.8%

За периода 2001-2010 г. населението на България е намаляло с 389 087 души в резултат на естествения прираст. За всички години през периода между преброяванията (2001 и 2011 г.) естественият прираст е отрицателен, като най-голямо е намалението на броя на населението през 2002 г. – с 46118 души.

ТАБЛИЦА 10 ЕСТЕСТВЕН ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО ЗА ПЕРИОДА 2001-2010 г. Източник НСИ

Прираст/години	2001 - 2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
България	-389 087	-44 188	-46 118	-44 568	-40 224	-42 299	-39 460	-37 655	-32 811	-27 112	-34 652

Две трети (67%) от намалението на населението през 2011 г. в сравнение с преброеното население към 01.03.2001 г. се дължат на отрицателния естествен прираст и една трета (33%) – на емиграцията¹⁹.

ТАБЛИЦА 11 ИЗМЕНЕНИЕ НА БРОЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРЕЗ ПЕРИОДА 1993-2011 ГОДИНА (БРОЙ)

Периоди	Прираст	Естествен прираст	Външна миграция
1993 - 2001	- 554 333	- 344 697	- 217 809
2002 - 2011	- 581 750	- 389 087	- 192 663

Между двете последни преброявания (март 2001 г. и февруари 2011 г.) прирастът в резултат на вътрешномиграционни процеси е положителен в пет области. Увеличението на населението, вследствие на положителния механичен прираст е най-голямо за София (столица) – увеличение със 118 965 души; Пловдив - увеличение с 15 824 души; Варна - с 13 461 души; Бургас - с 8 566 души; Велико Търново - с 1 631 души.

Най-големите предизвикателства, свързани с демографията на България, е намаляващия дял на младите хора в общото население и нарастване на дела на възрастното население, което води до значително понижаване на потенциала за растеж.

¹⁹ Предварителни данни към 01.02.2011 г.

Външна миграция – оценява се като изменение на броя на населението, дължащо се на броя на лицата, които отсъстват от страната за период, по-голям от една година към датата на преброяването.

Вътрешна миграция – оценяват се чрез разликата между заселените и изселените лица в населените места.

3.1.2. ПРОМЕНИ В ОКОЛНАТА СРЕДА И КЛИМАТА. УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Природните ресурси са основата за функциониране на икономиката и качеството на живота. Въпросите за устойчивото развитие са предмет на изследване от средата на XX век. Те обхващат производството и потреблението. Изразяват се в търсене на възможно най-бързите подобрения във веригите за производство и доставка. Устойчивото потребление е междудисциплинарен въпрос и има отношение към политиките в околната среда, здравеопазване, образование, заетост, търговия, защита на потребителите, транспорт, селско стопанство, енергетика.

Повишаването ефективността на ресурсите е от основно значение за осигуряването на растеж и работни места, като източник на икономически възможности, подобряване на производителността, повишаване на конкурентоспособността и минимизиране на разходите. Разработването на нови продукти и услуги, оползотворяването на суровините и енергията, оптимизирането на процесите на производство и промяната на моделите на потребление, ще стимулират технологичните иновации, както и повишаване на заетостта в сектора на „зелените технологии“.

По-ефективното използване на ресурсите ще подпомогне постигането на целите на ЕС по ограничаване на изменението на климата и намаляване на емисиите парникови газове. За намаляване на емисиите парникови газове до 2050 г. с 80-95%, при запазване на икономическия растеж от 2-4%, се изисква намаляване на въглеродния интензитет на икономиката на ЕС с около 10% на година.

В „Пътната карта за постигане до 2050 г. на конкурентоспособна икономика с ниска въглеродна интензивност“ са очертани основните пътища за постигане на ефективен по отношение на използваните ресурси растеж. Картата е план за конкурентоспособен растеж, който се основава на използването на по-малко ресурси при производството и потреблението на стоки, както и за **създаването на възможности за бизнес и работни места в дейности като рециклиране, продуктов дизайн, субституция на материали и екоинженеринг.**

Стратегията има за цел да повиши рационалното използване на природни ресурси в отрасли, които имат най-голям дял за промените в околната среда — **хранително-вкусовата промишленост, строителството и транспорта; чието въздействие върху околната среда представлява 70-80 % от общото въздействие.**

ТАБЛИЦА 12   ПРОГНОЗА ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ЕМИСИИТЕ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ В СРАВНЕНИЕ С КОЛИЧЕСТВАТА ОТ 1990 Г.

	2005 г.	2030 г.	2050 г.
ОБЩО	-7%	-40% до -44%	-79% до -82%
Енергетика	-7%	-54 до -68%	-93 до -99%
Промисленост	-20%	-34% до -40%	-83 до -87%
Транспорт (вкл. Въздухоплаване, без морски транспорт)	+30%	+20% до -9%	-54 до -67%
Жилища и услуги	-12%	-37 до -53%	-88 до -91%
Селско стопанство (емисии, различни от CO ₂)	-20%	-36 до -37%	-42 до -49%
Други емисии, различни от CO ₂	-30%	-72 до -73%	-70 до -78%

ЕК, COM(2011) 112 окончателен

От гледна точка на секторния подход **електроенергията ще има значима роля в икономиката с ниска въглеродна интензивност.** От таблицата по-горе е видно, че енергетиката почти напълно може да преустанови емитирането на въглероден диоксид до 2050 г., което ще позволи частична замяна на фосилните горива в отоплението и транспорта.

Иновациите и технологичните промени, техническият прогрес могат да подкрепят прехода към по-ефективна и устойчива транспортна система при концентрация върху три водещи фактора: ефективност на превозните средства чрез нови двигатели, материали и конструкции; използване на по-чиста енергия чрез нови горива и системи за задвижване; по-ефективно използване на мрежите. Допълнително значение придобиват произведените по устойчиво развит начин биогорива, които може да се използват като алтернативно гориво. Едновременно с това те оказват и повишен натиск върху биологичното разнообразие, водоползването и управлението на земеползването.

По отношение на строителството и по-специално **сградното строителство**, на първо място е подобряването на енергийната ефективност на сградите, включително чрез проектирането и изграждането на нови сгради с ниско или нулево нетно потребление на енергия, използването на административни инструменти като включване на изисквания за енергийна ефективност в обществените поръчки за строителство за обществени сгради и услуги.

Използването на модерни енергийно ефективни промишлени процеси и оборудване, рециклирането и прилагането на технологиите за намаляване на въздействието на емисии парникови газове, могат да позволят значително да се намалят емисиите от енергийно интензивните промишлени отрасли.

Подобряването на практиките **в селското и горското стопанство** позволяват да се повиши капацитета на отрасъла да задържа и улавя въглерод в почвите и горите. Целеви мерки за поддържане на пасища, възстановяване на влажни зони и торфща, намаляване на ерозията, осигуряване на възможност за развитие на горите и т.н. са част от възможните мерки.

От друга страна по прогнозите на ЕК се предвижда през 2050 г. селското стопанство да генерира една трета от емисиите на ЕС. Това представлява увеличен три пъти дял в сравнение с текущото състояние. С изключителна важност са натоварени селскостопанските политики в областта на устойчивото развитие чрез повишаване на ефективността и постигането на максимални ползи от екстензивната стопанска дейност.

3.2. ПРОГНОЗИ И СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ

За повишаване качеството на дългосрочните прогнози е необходимо отчитането на глобалните тенденции, определящи предпоставките за конкурентоспособност на българските фирми и икономика. Допълнително трябва да се извърши анализ на ключовите устойчиви тенденции и ограничения, които осигуряват условия за формиране на научно-технологична политика, отговаряща на предизвикателствата с различен характер – ресурсни, структурни, демографски. Оценката на дългосрочните тенденции позволява по-точно да се определят обективните условия за развитие на икономиката и нейните научно-технологични сфери или осигурява:

- Количествена оценка на очакваните резултати от социално-икономическото развитие по основните сценарии. В настоящата обстановка използването на сценарийния подход може да гарантира необходимото качество на научното предвиждане;
- Анализ на обективно проявяващите се тенденции на социално-икономическо и научно-технологично развитие, формиращи дългосрочния контекст на научно-технологичната политика;
- Открояване на възможните ограничения за социално-икономическия и научно-технологичния прогрес, което има особено значение при неустойчивите условия за развитие на световната икономика.

Допълнителна значимост на проблема придава целия пакет нови инструменти за формиране на социално-икономическата политика на страната. Това са стратегиите за развитие в областите бизнес среда; външна политика, политика по сигурност и отбрана; държавна администрация, енергетика; здравеопазване; земеделие и развитие на селските райони; качество и безопасност на храните; междусекторни политики; младежка политика; наука и технологии; образование; околна среда; правосъдие и вътрешни работи; регионална политика; социална политика и заетост; спорт; транспорт; туризъм; финанси и данъчна политика.

Инвентаризацията на основните стратегически документи ги е свела до 140 броя. Преобладаваща част от тях са с хоризонт до 2013 г. (включително). Незначителен е броят на стратегиите с по-голям хоризонт – 2020 или 2030 г.

Продължава активното разработване на стратегии за развитие на отделни отрасли и междуетраслови комплекси, предполагащи съкращаване на разрыва между регулирането на макрониво и функционирането на предприятията на микрониво.

3.2.1. ФОРСАЙТ ТЕХНИКИ

Методът „форсайт“ (foresight) е успешен инструмент при дългосрочно планиране и съгласувано изработване на стратегии с участието на различни заинтересовани лица. Терминът е предложен във Великобритания и означава „предвиждане“ или „поглед в бъдещето“. От философска гледна точка форсайтът е закономерен резултат и инструмент на развитие на техногенната цивилизация, за която е характерна пълната експанзия в обкръжаващия свят и превръщане на всичко, попаднало в обхвата ѝ, в ресурс за функциониране и развитие. В определен момент от историята такъв ресурс е бъдещето. Повишено внимание започва да се отдава на методологиите и практиките за работа с бъдещето и систематичните опити за предвиждане.

В края на петдесетте години на миналия век отделни форсайт методи започват да бъдат прилагани в САЩ основно за военно-стратегически оценки въз основа на известния метод DELPHI. По-късно форсайтът започва активно да се развива в Япония и Европа, чрез използване на сценарийно планиране и експертни обсъждания (фокус-групи, мозъчни атаки и др.). Като форма за активно прогнозиране форсайтът възниква през 90-те години на XX век.

Форсайтът е процес на построяване на виждане за бъдещето, предвиждане или активна прогноза. Това е системен инструмент за формиране на бъдещето, който позволява да се отчитат възможните изменения във всички сфери на обществената дейност: науката, технологиите, икономиката, социалните отношения, културата. Форсайтът не е точно прогнозиране (forecasting), защото се извършва не само от учени, а от представители на обществото. Той може да бъде описан като практика за прилагане на всички известни методи за прогнозиране, разработване на програми за развитие, изследване на бъдещето, прогностика и т.н., в съответствие с определени принципи.

В основата на форсайта са заложили няколко базови принципа:

- Включване (commitment) на различни обществени сили – бизнеса, научните среди, органите на държавната власт и гражданското общество при обсъждане и съставянето на дългосрочни прогнози и стратегии за развитие.
- Комуникация (communication) между участниците. Принципът предвижда активно, систематично обсъждане на темата в максимално широк кръг от заинтересовани лица и създаване на експертна мрежа.
- Насочване към дългосрочен период (concentration on the long term).

- Координация. Оценката на развитието на науката и технологиите се разглежда във връзка с икономическите и социалните промени.
- Съгласие (consensus). Необходимостта от съвместна работа на бизнеса, научните среда, органите на държавната власт и гражданското общество, които се опитват да постигнат съгласие въз основата на разработени от специалисти сценарии за развитие на обществото.
- Системност на процеса, основана върху структурираните разсъждения на експертите.

Използването на форсайт методите позволява да се формират представи за това, каква ще бъде икономиката след кризата.

3.2.2. ПРОГНОЗИ

Чрез прилагането на различни аналитични методи, включително и форсайт техники, са разработени прогнози за икономически перспективни сектори..

3.2.2.1. На Европейската комисия, Европейския икономически и социален комитет

Европейският икономически и социален комитет в свое становище от 15 юни 2011 г.²⁰ предлага да се създаде **концепция за растеж на бъдещето**, включително чрез дефиниране и прилагане на амбициозна и ефективна индустриална политика. Тя трябва да е приоритетно ориентирана към секторите с висока добавена стойност, секторите на високите технологии и секторите с голям потенциал за растеж. Без да са изброени изчерпателно, част от тези сектори са:

- Безвъглеродна енергия, зелен транспорт и сгради, и др. Подобни, които стимулират създаването на „зелени работни места“²¹;
- Т.нар. „сребърна икономика“: биоинженерство в услуга на здравеопазването, науки за живота²² и т.н.;
- Биотехнологии²³;
- Цифрово общество, нанотехнологии²⁴, роботика и т.н.;
- Агрономия и хидравлика, за да се потърси решение на проблема с недостига на обработваема земя, като се преразгледат процесите на производство с оглед на по-икономичното потребление на суровини, обработка на редкоземни елементи и т.н.;
- Търсене, във всеки промишлен сектор, на по-нисковъглеродни процеси и пътища на развитие за създаване на нова концепция на индустриалната политика.

Друго значимо предизвикателство пред устойчивото развитие на европейската, и следователно на българската икономика, е **достъпът до суровини**. Суровините са съществена част както на високотехнологичните продукти, така и на всекидневно ползваните

²⁰ Становище на ЕИСК относно „Стратегии за интелигентно оздравяване на бюджетната политика: предизвикателствата пред силите, движещи растежа в Европа. Как максимално да се възползваме от потенциала на работната ръка в нашите икономики в контекста на необходимите бюджетни промени?“ (Проучвателно становище по искане на унгарското председателство), 15.06.2011 г.

²¹ Вж. становището на ЕИСК относно „Насърчаване на устойчиви зелени работни места с оглед на пакета от мерки на ЕС в областта на енергетиката и изменението на климата“, ОВ С 44, 11.2.2011 г., стр. 110.

²² Вж. становището на ЕИСК относно „Науки за живота и биотехнология: стратегия за Европа. Доклад за напредъка и насоки за бъдещето“, ОВ С 234 от 30.9.2003 г., стр. 13.

²³ Вж. становището на ЕИСК относно „Съобщението на Комисията „Към стратегическа визия за науките за живота и биотехнологията“: консултативен документ“, ОВ С 94 от 18.4.2002 г., стр. 23.

²⁴ Вж. становището на ЕИСК относно „Нанонауки и нанотехнологии: план за действие за Европа 2005-2009“, ОВ С 185, 8.8.2006 г., стр. 1.

потребителски стоки, каквито са мобилните телефони, литиево-йонните батерии, оптичните кабели и т.н. Нарастващото търсене на минерални и метални суровини е в резултат на ускореното развитие на развиващите се икономики и нововъзникващите технологии. Експертна група²⁵, председателствана от Европейската комисия, е дефинирала като критични 14 минерални суровини и метали: **антимон, берилий, кобалт, флуорит, галий, германий, графит, индий, магнезий, ниобий, металите от групата на платината, редките метали, тантал и волфрам**. Прогнозите са, че търсенето им може да се увеличи повече от три пъти до 2030 г.

Обект на изследване са 41 минерални суровини и метали. При изследването е предложено относителна дефиниция за критичност. Суровините са класифицирани като „критични“, когато рисковете за недостиг на предлагането им и тяхното въздействие върху икономиката са по-високи в сравнение с повечето други суровини. Две групи риск са разглеждани. „Риск на доставките“, при който се вземат предвид политико-икономическата стабилност на страните-производителки, нивото на концентрация на производството, потенциалът за замяна и степента на рециклиране. Втората група е „Екологичен риск на държавата“, които оценяват рисковете страните-производителки със слаби екологични показатели да предприемат мерки за защита на околната среда.

Високият риск за осигуряването на устойчиви доставки на критичните минерални суровини и метали се дължи на факта, че преобладаващият дял на производството в световен мащаб се държи от няколко страни – Китай, Русия, Конго и Бразилия. Развиващите се икономики обикновено следват промишлени или външнотърговски стратегии, включително данъчно облагане и инвестиционни инструменти, които са насочени към запазване на суровините за изключително национално използване. Високата концентрация на производството е усложнена и от малката степен на заменяемост на тези суровини, както и на ниска или отсъстваща степен на рециклиране.

Една от най-мощните сили, които влияят върху икономическото значение на суровините в бъдеще са технологичните промени. В редица случаи, бързото им разпространение може драстично да повиши търсенето на някои суровини. Основавайки се на проучване, поръчано от германското федерално министерство на икономиката и технологиите, търсенето, предизвикано от нововъзникващите технологии ще се прояви до 2030 г.

ТАБЛИЦА 13 Концентрация на добива на суровини от изключителна важност, равнища на рециклиране и заменяемост

Суровина	Основни производители (2008 и 2009 г.)	Нива на зависимост	Заменяемост	Нива на рециклиране
Антимон	Китай, 91%	100%	0.64	11%
	Боливия, 2%			
	Русия, 2%			
	Южна Африка, 2%			
Берилий	САЩ, 85%	100%		
	Китай, 14%			
	Мозамбик, 1%			
Кобалт	ДР Конго, 41%	100%	0.9	16%
	Канада, 11%			
	Замбия, 9%			
Флуорит	Китай, 59%	69%	0.9	0%
	Мексико, 18%			
	Монголия, 6%			
Галий	п.а.	*	0.74	0%

²⁵ "Critical raw materials for the EU" report, EC, 2010.

Суровина	Основни производители (2008 и 2009 г.)	Нива на зависимост	Заменяемост	Нива на рециклиране
Германий	Китай, 72%	100%	0.8	0%
	Русия, 4%			
	САЩ, 3%			
Графит	Китай, 72%	95%	0.5	0%
	Индия, 13%			
	Бразилия, 7%			
Индий	Китай, 58%	100%	0.9	0.30%
	Япония, 11%			
	Корея, 9%			
	Канада, 9%			
Магнезий	Китай, 58%	100%	0.82	14%
	Турция, 12%			
	Русия, 7%			
Ниобий	Бразилия, 92%	100%	0.7	11%
	Русия, 7%			
Метали от групата на платината	Южна Африка, 79%	100%	0.75	35%
	Русия, 11%			
	Зимбабве, 3%			
Редкоземни метали	Китай, 97%	100%	0.87	1%
	Индия, 2%			
	Бразилия, 1%			
Тантал	Австралия, 48%	100%	0.4	4"
	Бразилия, 16%			
	Руанда, 9%			
	ДР Конго, 9%			
Волфрам	Китай, 78%	73%	0.77	37%
	Русия, 5%			
	Канада, 4%			

* Подлежи на силни колебания; п.а. – not available или няма данни

Източник: Съставено въз основа на доклада „Суровините от изключителна важност за ЕС“, юни 2010 г.

Водещите нововъзникващи технологии, в които се използват критичните суровини са антимолибденово-калциев оксид и микрокондензатори с антимон, литиево-йонните батерии и кобалт за синтетични горива, тънкослойни фотоволтаици, интегрални схеми, емитиращи бяла светлина диоди²⁶ с галий, германий за оптични кабели и инфрачервени оптични технологии, индий за дисплеи и тънкослойни фотоволтаици, платина за горивни клетки и катализатори, палатин за катализатори и обезсоляване на морска вода, ниобий за микрокондензатори и феросплави, необходим за постоянни магнити и лазерни технологии, тантал за микрокондензатори и медицински технологии.

3.2.2.2. На българското правителство

Според доклада „Българската икономика – състояние и стратегия за развитие“, представен пред **Съвета за икономическо развитие** от Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, през юли 2010 г. в периода 2005-2009 г. растежът на икономиката се дължи на притока на преки чуждестранни инвестиции в спекулативни и неустойчиви сектори. Например, 72% от преките чуждестранни инвестиции са в сектори, зависими от наличието на кредит – „Недвижими имоти и строителство“ 34%, „Финансово посредничество“ 22% и „Търговия“ 16%.

²⁶ WLED - White light emitting diode

При анализа на промишлеността са формирани условно четири основни групи индустрии, основани на използването на:

- **Природни ресурси** - минна дейност, извличане на петрол и газ, добив на камъни, минерали, соли, добив на месо, риба, плодове и зеленчуци, млечни продукти, тютюн и др.;
- **Евтина работна сила** - текстил, производство на платове и облекло, обработка на кожи, обработка на дърво, производство на мебели, играчки, рециклиране на метали и др.;
- **Капиталоемки и капиталоемни производства** - производство на цимент, металообработване, производство на петролни продукти, производство на химикали, пластмаси, пестициди стъкло и др.;
- **Иновации** - фармацевтика, машиностроене, електроника и електротехника, производство на транспортни средства, информационни технологии, издателска и научноизследователска дейност и др.

Секторите, зависими от природни ресурси са с по-голям дял и принос в добавената стойност в България, отколкото в ЕС. От друга страна, промишлеността и ИТ услугите са секторите, които генерират 90% от износа и биха могли да осигурят дългосрочен икономически просперитет на България.

Според анализа на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, България трябва да се позиционира като входна врата за търговските и инвестиционни потоци от Китай и Източна Азия към ЕС. България трябва да се възползва от пазарите на високотехнологични продукти в Китай чрез: развитие на български високотехнологични фирми и пренасяне на високотехнологични производства от европейски фирми в България.

Прогнозите и приоритетните области за иновации и развитие са:

➤ **Информационни технологии.** Страната се отличава с традиции в сектора и значителен брой подготвени специалисти по информационни технологии. Секторът се отличава с висока производителност и ръст на добавената стойност. Допълнително България се ползва с утвърдено име в сектора сред водещи транснационални корпорации в областта;

Икономически сектори:	• Производство на: ○ електронни елементи; ○ компютърна техника; ○ радио, телевизионна и далекосъобщителна техника; ○ битова електроника; ○ уреди и апарати за измерване, изпитване и навигация; ○ оптични уреди и апарати; • Издаване на програмни продукти; • Компютърно програмиране; • Обработка на данни, хостинг и други подобни дейности.

➤ **Еко и енерго-спестяващи технологии.** Икономиката на България е енергоемка, включително със значителна енергийна зависимост, тъй като преобладаващата част от енергийните ресурси са от внос. Необходимо е приоритетното въвеждане на технологии за повишаване на енергийната ефективност, включително и за постигането на амбициозните цели, заложи в стратегиите „Европа 2020“ и „България 2020“;

Екологични и енергоспестяващи технологии/	• Производство на ○ електрически двигатели, генератори и трансформатори; ○ апарати за управление и разпределение на електрическа

	- енергия; ○ акумулаторни батерии; ○ изолирани проводници и електро-инсталационни изделия; ○ лампи и осветители; ○ машини и оборудване с общо и специално предназначение; ● Производство, пренос и разпределение на електрическа енергия; ● Събиране, отвеждане и пречистване на отпадъчни води; ● Събиране и обезвреждане на отпадъци; рециклиране на материали.

➤ **Технологии, свързани със здравето.** Значителен е националният потенциал в областта на здравеопазването и здравословния начин на живот, включително обучени медицински кадри, добре развита фармацевтична промишленост и др.

Технологии, свързани със здравето:	● Производство на ○ лекарствени вещества и продукти; ○ медицински и зъболекарски изделия и средства; ○ излъчващи електромедицински и терапевтични апарати; ● Научно изследователска и развойна дейност в областта на биотехнологиите и медицинските науки; ● Хуманно здравеопазване; ● Медико-социални грижи с настаняване; ● Производство на здравословни храни; ● Дейности в областта на спорта; ● Балнеология.

Секторите, които имат най-голям потенциал за допълнително развитие в България и могат да осигурят дългосрочен икономически просперитет на страната са свързани с висок интензитет на иновациите. Сред тях са: информационните технологии, еко технологиите и технологиите свързани със здравето. Те притежават потенциал за приложение в различни сектори на икономиката, например: услуги в областта на информационните технологии, електроника, машиностроене, автомобилостроене, производство на електрически машини, енергетика, фармацевтика, производство на медицинска техника, здравеопазване, туризъм, земеделие.

Прогнозата е допълнена през 2011 г. във връзка със „**Секторната стратегия за привличане на инвестиции**”, представена от Министерството на икономиката и енергетиката на конференцията от 10.05.2011 г. на конференция за привличане на чуждестранни преки инвестиции. Изследвани са глобалните тенденции и наличните предпоставки в България.

Основните елементи от изследването на глобалните тенденции е концентрирано върху прегледа на световните тенденции в икономическото развитие, идентифициране на ключовите индустриални сектори с висок потенциал за развитие и евентуално внедряване в България, идентифициране на водещи страни и субекти, които са носители на нови технологии индустрии.

Изследването на предпоставките в България включва детайлен анализ на структурата на българската икономика чрез изследване на над 300 хил. български фирми, анализ на

структурата на българското образование, наличните клъстери в страната, интервюта с присъстващи и потенциални чуждестранни инвеститори в страната.

Според Стратегията са комбинирани традиционни сектори и сектори с потенциал за растеж с цел създаване на устойчиви индустриални клъстери. Целевите сектори и съответния им приоритет са:

- **Електроника и електротехника, транспортно оборудване и машиностроене, химическа промишленост и пластмаси, хранително-вкусова промишленост, логистика, информационни технологии аутсорсинг.**

Секторите са с висок приоритет. България има конкурентни предимства в тях – традиции, география работна сила, образование, ценово предимство.

В **електрониката и електротехниката** целевите сегменти са върху привличането на фирми, занимаващи се с производство на оригинално оборудване и с услуги в производството на електрониката.

В **Информационните и комуникационни технологии** фокусът е върху привличането на компании, занимаващи се с разработване на софтуер и ИТ услуги, и по-специално развитие в посока на новите тенденции, каквито са cloud computing (изчисления в облак) и software-as-a-service (софтуерът като услуга).

В **аутсорсинга** фокусът е върху изнасянето на бизнес процесите, центрове за услуги, НИРД, финансовите и математическите анализи.

В **хранително-вкусовата промишленост** фокусът е върху органичното фермерство и органичните храни.

В областта на **транспортното оборудване и машиностроенето** фокусът е върху привличането на китайски и автопроизводители и международни производители на електрически автомобили с цел започване производството на компоненти за тях. Фокусиране върху производството и на други видове транспортно оборудване.

В сектора **транспорт и оборудване** фокусирането е върху привличането на спедитори, доставчици на логистични услуги, транспортиращи по вода товарите фирми, строители на логистични площадки.

- **Здравеопазване и фармация.** Секторите са с висока добавена стойност и потенциал. Фокусът е върху **здравеопазването** в медицинския туризъм, спа и уелнеса, грижите за възрастните, НИРД, медицинските доставчици. За **фармацията** като приоритетни са определени производствата на генерични лекарства, аутсорсинга на производство, ранните фази на НИРД, биоподобните лекарства.

- **Чисти технологии и биотехнологии.**

Индустриите са с перспектива за развитие в следващите години. В тях страната има традиции и дадености, върху които да извършва надграждане и развитие.

В областта на **химическата промишленост, производството на изделия от каучук и пластмаса** фокусът е върху фината и потребителска химия, биобазираните материали, нанотехнологиите, „чистите“ технологии.

3.2.3. СЦЕНАРИИ

Представени са три сценария за развитие на българската икономика, при което са разгледани техните характерни особености, както и ограничителните условия за формулиране то им. Сценариите съответно са сценарий за иновативния пробив, консервативен и адаптационен сценарий.

3.2.3.1. Сценарий за иновативния пробив

Този сценарий предполага формирането на нови центрове на компетенции в българската икономика, осигуряващи излизане на водещите пазари на високо- и среднотехнологична продукция и утвърждаване на съществуващите позиции за сметка на развиването на нови технологии и модернизиране на масовите среднотехнологични производства. В този вариант устойчивостта към икономическия цикъл ще се постига за сметка на възникване на нови източници на доходи, които имат нецикличен характер. В рамките за реализиране на сценария трябва да бъдат формирани два допълнителни възпроизводствени контура, които за сметка на увеличаване на търсенето, да поддържат условията за ръст в преработващата промишленост. Единият от тях се основава на търсенето от „средната класа“, тъй като тази социална прослойка има ключова роля в процеса на индустриална модернизация. Нейното разширяване ще стане автономен фактор за поддържане на търсенето на продукцията на преработващите производства, включително от внос, но какъв дял от пазара ще успеят да заемат българските производители зависи от успешната модернизация на промишлеността. Вторият контур се основава на търсенето, включително инвестиционното, което се проявява от промишлеността – преработващата и добивната, както и от енергетиката. В преработващата промишленост може да се очакват силни мултипликационни ефекти, възникващи в случай на повишаване на конкурентоспособността ѝ.

Все пак разглежданият сценарий носи някои вътрешни рискове, свързани с отсъствието на достатъчна устойчивост в икономическата сфера. Всички основни финансови баланси – балансът на източниците за формиране на инвестициите, платежният баланс, външно-търговският баланс са пренапрегнати. В тях се срещат няколко противоположно насочени вектори: стабилизиране или намаляване на нивото на доходите; ръст на потребностите от разходи за поддържане на пенсионната система; обективна необходимост от увеличаване на финансовата подкрепа за инфраструктурата и научно-иновационната сфера. Като се отчетат значителните мащаби на финансовите ресурси, необходими за модернизиране на българската икономика, на фона на високото ниво на различни рискове (технологични, административни, пазарни) съществува риск от възникване на критична ситуация, при която да не се постигне желаните ефект. Освен това, в разглеждания сценарий е много висока зависимостта от получаване на външно финансиране на инвестиционните проекти по отношение на поддържането на баланса на инвестициите и осигуряването на притока на технологични и организационни иновации. В крайна сметка, този сценарий на иновативния пробив може да се окаже процикличен.

3.2.3.2. Консервативен сценарий

Този сценарий предполага провеждането на най-внимателна финансова и макроикономическа политика, насочена към създаване на основа за поддържане на българската икономика в нестабилните условия на външноикономическата конюнктура. Ключовата идея на този подход е максималната либерализация на българската икономика, при което държавните власти се съсредоточават в създаването на благоприятен делови и инвестиционен климат, както и за формиране на различни резерви, осигуряващи устойчивостта на икономиката към цикличността. Това се постига за сметка на провеждане на антициклична политика, в частност ограничаване на разходите на бюджета във фазата на икономически подем. В границите на консервативния сценарий не се очаква възникването на нови икономически сектори. С голяма степен на вероятност се предполага, че ще се запази настоящата икономическа структура с определени модификации, обусловени от по-дълбоката производствено-технологична и финансова интеграция на българската промишленост на

глобалните пазари. Това ще бъде свързано основно с потребността от привличане на външно финансиране. Рисковете на сценария са свързани със стратегическата безперспективност на икономика, базирана на износ на суровини или продукти с ниска степен на преработка. Постепенното намаляване на конкурентоспособността на произвежданата продукция ще доведе до загуби на вътрешния и външния пазар – първо на продуктите на преработващите сектори поради намаляването на ценовата и неценова конкурентоспособност на българските продукти, включително и спрямо новите пазарни субекти, последвано от суровинните сектори вследствие на излизането на пазара на нови производители на суровини и нарастване на ефективността в страните-потребители. Очевидно е, че в този случай икономическата динамика неизбежно ще започне да се забавя, без да има положителни тенденции за по-нататъшно оживление. Крайният резултат е спадане на темповете на икономическия ръст и то в момент, когато с пълна сила ще се прояви фактора за намаляване на трудовите ресурси. Това няма да позволи да се осигури едновременното решаване на социални задачи – борба с бедността, намаляване на обществената диференциация, модернизация на човешкия капитал, и развитие на инфраструктура, възпроизводство на научно-технологичните натрупвания и др.

3.2.3.3. Адаптационен сценарий

Адаптационният сценарий предполага провеждането на икономическа политика, която се нагажда спрямо условията на задълбочена и продължителна финансова криза. Отсъствието на външни източници на рента, ниското ниво на преките чуждестранни инвестиции ще означават недостатъчно ресурси за модернизиране на българската икономика и едновременно с това – неустойчивото ѝ развитие с постоянно балансиране на границата на пълномащабна криза. В тази ситуация държавната икономическа политика ще има ситуативен, рязко антикризисен характер. В този случай не може да става въпрос за реализиране на модернизационни програми или създаване на резерви.

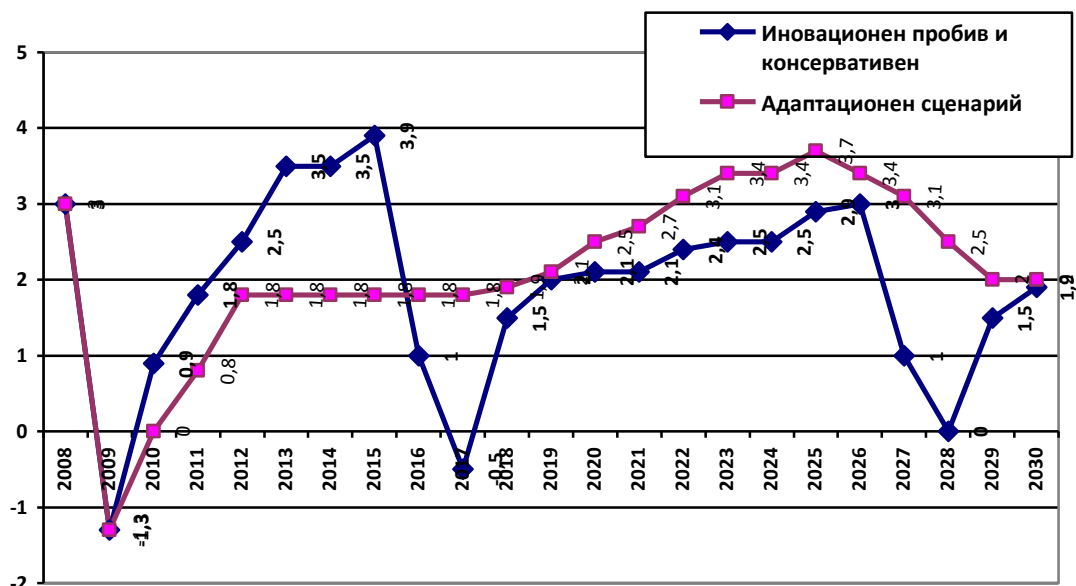
В областта на бюджетната политика се реализира компромис между достигането на две несъвместими цели. От една страна, тази политика е насочена към стабилизирането на бюджетната сфера, което предполага ограничаване на нивото на бюджетния дефицит. От друга страна се правят опити за стимулиране на икономическия ръст чрез разширено държавно търсене, което води до образуване на бюджетния дефицит. Централно място тук има поддържането на пенсионната система, което е естествена мярка при наличието на негативни демографски тенденции в прогнозния период. В резултат се извършва принудителна преориентация на икономическата политика: от стратегия на развитие, предвиждаща в една или друга форма селективно усилване на критични направления, към стратегия за стабилизация, при която се подразбира слабодиференцирана по приоритетност подкрепа на търсенето на продукция от различни сектори. Основание за отказ от диференциация е стремежът за намаляване на рисковете, свързани с избор на приоритети в условията на дефицит на финансовите ресурси и променливост на търсенето на български продукти в резултат на неустойчивостта на световната конюнктура, както и претоварване на бюджета със задължения със социален характер. Подобен ход на събитията може да окаже противоречиво въздействие върху структурата на българската икономика. Засилването на конкуренцията на вътрешния и световните пазари и необходимостта от строга икономия на ресурси ще подтикнат предприятията към технологични иновации. В същото време дефицитът в приходите на компаниите и ниското ниво на преките чуждестранни инвестиции ще пречат за реализацията на инвестиционни програми, осигуряващи внедряването на иновациите в производството. Адаптационният сценарий има два съществени риска. Първият е попадането в инфлационна спирала. Вторият риск е загубата на качествени, наукоемки и високотехнологични производство.

3.2.3.4. Ограничителни условия на сценариите

Разглеждайки прогнозните условия за развитие на световната икономика са предложени два сценария: „връщане на икономическия цикъл” и „продължителна криза”.

В условията на връщане на икономическия цикъл, на което съответстват представените сценарии на вътрешно развитие – иновационен пробив и консервативно развитие – съществува възможност за още една вълна на икономическата криза в периода 2016-2018 г. Прогнозата се основава на механизма на прилаганите в развитите страни антикризисни мерки: активно напомпване на ликвидност в световните икономики, включително и за сметка на емитиране на ценни книжа, които могат да доведат до образуване на „балони” на фондовите и суровинните пазари. С този факт може да се обясни ръста на цените на суровините, вкл. на нефта, при намаляване на търсенето им. В случай на приключване на световната финансова криза през 2012 г. в резултат на тези мерки, то ще се прояви в повишени темпове на икономически ръст до 2-2.5% с прогноза за по-нататъшно ускоряване.

ФИГУРА 17 ТЕМПОВЕ НА РЪСТ НА СВЕТОВНАТА ИКОНОМИКА, %

Но едно такова ускоряване, протичащо в границите на настоящия финансово-икономически модел няма да е устойчиво. В случай, че моделът за връщане на икономическия цикъл не претърпи никакви по-съществени промени, изходът от кризата ще се осъществява чрез инфлационно „напомпване” на пазарите и потреблението. Така може да се очаква около 2016-2017 г. нова финансова криза, свързана с коригиране на „прегретите” суровинни пазари, стойността на акциите на високотехнологичните компании, държавните ценни книжа на САЩ.

Сценарият на „продължителна криза” предполага бавното възстановяване на икономическата динамика. В този случай средствата, отделяни за реализирането на антикризисни програми ще бъдат насочвани предимно за „развързване” на задлъжнялостта и стабилизиране на финансовото състояние на компаниите. Съответно по-горе представения „балон” няма да се образува, но изходът от кризата ще бъде много по-бавен, отколкото в предишния случай. След бързото преминаване на острата фаза през 2011 г. световната икономика в продължение на около девет години ще бъде в стадий на ниски темпове на ръст (1.8-2.1% годишно), свързани с почти стагнационната динамика в най-развитите страни.

Раздел 4. АКТУАЛИЗИРАНЕ, ПРЕЦИЗИРАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ МЕТОДОЛОГИИ

4.1. ОСНОВНИ ДЕФИНИЦИИ И ИЗТОЧНИЦИ:

За изследването са използвани информационните масиви и налична информация от НСИ и международни статистически бази данни на структурите на ООН, както и на Международния търговски център в Женева.

Данните на НСИ са изследвани до трето ниво според класификацията на икономическите дейности (КИД-2008). Таблицата за групиране на секторите според икономическите дейности и преходът от Националната класификация на икономическите дейности (НКИД-2003) към КИД-2008 са дадени в приложенията.

От количествените и качествени показатели са изчислени съответни индекси, приложими при подготовката на обобщаващия показател за ранжиране на секторите и регионите.

Сравнимостта на националните и световните данни и тенденции е гарантирана от използването на Класификацията на икономическите дейности (КИД-2008), осигуряваща прякото приложение на NACE, Rev. 2 – Европейско ниво за класификация на икономически дейности. КИД-2008 е еднозначно съвместима и с Международната стандартна отраслова класификация – ISIC, Rev. 4 на ООН.

Поради големия обем информация се наложиха ограничения в ранжирането: до втори знак на номенклатурите на икономическите дейности. Окрупняването на браншовете в някои случаи води до загуба на специфична информация или изкривявания в секторите, например цветна и черна металургия; пиво и безалкохолни напитки, строителство и други.

Подборът на сектори (браншове) и региони се извършва на основата на тяхната перспективност, като са инкорпорирани световните тенденции и националните приоритети. Измерването на показателите е количествено и качествено. Всеки един от показателите се нормализира, за да има сравнимост при оценката на отделните сектори. Целта на нормализацията е да приведе структурата на информационната база данни във вид, осигуряващ минимални отклонения, като да се намали потенциалната противоречивост, съдържаща се в базата данни.

От двете основни групи показатели за подбор на браншовете – световни тенденции и национални приоритети се формира интегралният показател.

Основни дефиниции:

Брутният вътрешен продукт, е крайният резултат от производствената дейност на пребиваващите производствени единици²⁷. Изчислен по производствения метод, характеризира крайния резултат от икономическата дейност и се измерва с добавената стойност, създадена при производството на стоки и услуги от единиците, резиденти на икономическата територия на страната. По производствения метод БВП по пазарни цени се изчислява като сума от брутната добавена стойност по базисни цени общо за икономиката и корективите, които включват нето данъци върху продуктите, неприпадаем данък върху добавената стойност и мита върху вноса.

²⁷ Регламент (ЕО, Евратом) № 1287/2003 на Съвета от 13 юли 2003 година за хармонизиране на брутният национален доход по пазарни цени (Регламент за БНД), член 1 - <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R1287:BG:HTML>

Данните за отрасловите групировки са съвместими по отношение на Класификацията на икономическите дейности (КИД - 2008), NACE Rev. 2.

Чуждестранна пряка инвестиция е всяко вложение, което включва дългосрочни отношения, отразяващи дълготрайния интерес на резидент на чуждестранна икономика (чуждестранен пряк инвеститор) в предприятие – резидент на българската икономика (инвестиционно предприятие). Пряката инвестиция включва както първоначалната трансакция между двата субекта, така и всички последващи трансакции между тях.

Научноизследователската и развойна дейност включва всяка творческа работа, която се провежда систематично с цел да се увеличи обемът на знанията, включително познанието за човека, културата и обществото, както и използването на този обем от знания за нови приложения. Научноизследователската и развойна дейност (НИРД) обхваща фундаментални и приложни изследвания и експериментални разработки.

Показателят „Разходи за научноизследователска и развойна дейност (НИРД)“ се дефинира като всички разходи за осъществена в рамките на статистическата единица НИРД, независимо от източника на финансиране. Разходите за научноизследователска и развойна дейност включват текущите разходи и разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, предназначени за НИРД.

Текущите разходи обхващат разходите за персонал, материали, външни услуги и другите текущи разходи (без амортизации), свързани с осъществяване на научноизследователската и развойна дейност.

Разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, предназначени за НИРД, включват разходите за закупуване на земя, за строеж и покупка на сгради, за основен ремонт, както и разходите за придобиване на машини и оборудване.

Износ и внос. Изследва се движението на стоки от/за България или общо за света.

Обект на статистическото изследване са стоките, които напускат или влизат на статистическата територия на Република България и от които се формира стокообмена на страната.

Вносът/пристиганията включват всички стоки, които влизат на статистическата територия на РБългария от други страни и са предназначени за потребление в страната, за преработка в страната, с цел да бъдат изнесени/изпратени в друга страна след преработката, а също и внос/пристигане на стоки след преработка извън страната.

Износът/изпращанията включват всички стоки, които напускат статистическата територия на РБългария и са предназначени за нормален експорт за друга страна. Включват се и стоки, които са връщат на търговския партньор след преработка в България, или се изнасят/изпращат стоки предназначени за преработка на територията на друга страна с цел обратното им връщане в България.

В статистическите обеми на вноса и износа не се включват внесените стоки поставени под режим митническо складиране без преработка, а в износа - реекспорта на тези стоки.

Статистиката на външната търговия не отчита транзитното преминаване на стоки през територията на РБългария.

Енергийна интензивност на икономиката се изчислява като съотношение между brutното вътрешно потребление на енергия (в тонове нефтен еквивалент) към БВП (по постоянни цени 2000 г. в евро).

4.2. МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ИЗБОР НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА МНОГОКРИТЕРИАЛЕН АНАЛИЗ И ПОДБОР НА БРАНШОВЕ

Основните критерии в областта на световните тенденции са: темп на нарастване на инвестициите; тенденциите в износа и степента на обновяване на технологиите.

Информацията и данните за извеждане на темпа на нарастване на инвестициите в световен мащаб са извлечени от базите на UNIDO и UNCTAD и са интерпретирани за целите на настоящото изследване.

➤ ТЕМП НА НАРАСТВАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ

В съответствие с международните стандарти за отразяване и отчитане на чуждестранните инвестиции, преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ)²⁸ се характеризират като международни инвестиции, движение на капитали, при които инвеститорът придобива собственост и дълготраен интерес в предприятие от икономика, различна от тази на инвеститора. Целта на прекия инвеститор е да получи значителна степен на влияние върху управлението на предприятието на от резидентната икономика. Те включват, както първоначалното влягане на финансовите средства, така и всички следващи вложения и капитали. Преките чуждестранни инвестиции включват реално постъпилите инвестиции по тяхната пазарна цена и отразяват наличието на дълготраен интерес и значителна степен на влияние от страна на прекия инвеститор върху управлението на предприятието, в което е инвестиран чуждестранният капитал.

ПЧИ са особено важен елемент на икономическата интеграция, защото създават възможности за ускорен икономически растеж, технологични иновации и реструктуриране на предприятията, както и за подпомагане на капиталовата сметка на платежния баланс. Темпът на нарастване на инвестициите по сектори в световен мащаб показва тенденциите в потоците на инвестициите и потенциала за растеж на приемащите икономики в съответните отрасли.

Плюсовете за приемащата икономика могат да бъдат обобщени като: технологичен трансфер и трансфер на знания; увеличена производителност; нараснала конкурентоспособност; подобрен достъп до външни пазари; външно финансиране; възможност за финансиране на дефицита по текущата сметка; създаване на високопроизводителни работни места.

Информацията за световните тенденции по отношение на потоците чуждестранни инвестиции са извлечени от информационните масиви на „Световните доклади за инвестициите“ 2005-2010 г.²⁹ От данните са изчислени темповете на нарастване на инвестициите и е формиран средният темп за нарастване на инвестициите. Въз основа на формирания темп са групирани икономическите сектори и са им присвоени съответните балове за оценка, които влизат в общата таблица за оценка на секторите.

Според броя на изследваните сектори и статистическото разпределение на възможните отклонения и грешки, е извършено групирането на секторите в 6 групи, на които се присвояват съответни балове. При индекс със стойност над 1,8 на съответния сектор се присвояват 5 точки; индекс в границите 1,3 – 1,8 балът е 4 точки, индекс в границите 1,1 – 1,8 носи 3 точки, индекс между 0,9 и 1,1 получава 2 точки, индекс между 0,5 и 0,9 е оценен с 1 точка, и всички сектори, които имат индекс под 0,5 са оценени с 0.

²⁸ UNCTAD, UNIDO, OECD, Eurostat.

²⁹ World Investment Reports, цитирани в раздел „Литературни източници“

➤ **ТЕМП НА НАРАСТВАНЕ НА ИЗНОСА И СТЕПЕН НА ОБНОВЯВАНЕ НА ТЕХНОЛОГИИТЕ**

Подходящите за производство продукти и услуги от отделните страни се променят с времето. Промените обикновено са еволюционни и е трудно да се осъществи скок от един към друг продукт. Еволюцията може да се възприеме като процес на увеличаване на сложността не само на използваната технология за производство, но и във връзка с „меките“ технологии, които се използват във всички съпътстващи производството етапи, каквито са проектирането, логистиката и маркетинга. Развитите страни показват тенденция да увеличават разнообразието и сложността на продуктите, които произвеждат и изнасят.

Индустриализацията е интегрална част от икономическото развитие и бързо развиващите се икономики показват тенденция на ускорено нарастване на производствените си сектори. Напредналите в икономическо отношение страни притежават по-разнообразни промишлени сектори и икономики, които изнасят по-сложни продукти – от гледна точка на технологията, организацията, качеството, проектирането и логистиката – и, съответно, показват по-бърз икономически напредък и растеж.

В националните приоритети са обособени две групи критерии – количествени и качествени.

Към количествените критерии са включени: темп на нарастване на производството, темп на нарастване на износа, темп на нарастване на инвестициите, темп на увеличаване на заетостта, темп на намаляване на задлъжнялостта.

Към качествените критерии са включени естествените предимства на браншовете, потенциалът за намаляване на енергоемкостта, потенциалът за увеличаване на износа и намаляване на вноса (степен на заместване на вноса), потенциалът за намаляване на вредните въздействия върху околната среда, потенциалът за повишаване на общата производителност и потенциалът за обновяване на технологиите.

По отношение износа на технологии оценката на икономическите сектори е извършена на база тенденциите в износа и темповете на нарастване на износ на отделните продуктови групи съгласно информацията от Световната търговска организация, Международния търговски център в Женева и UNCTAD.

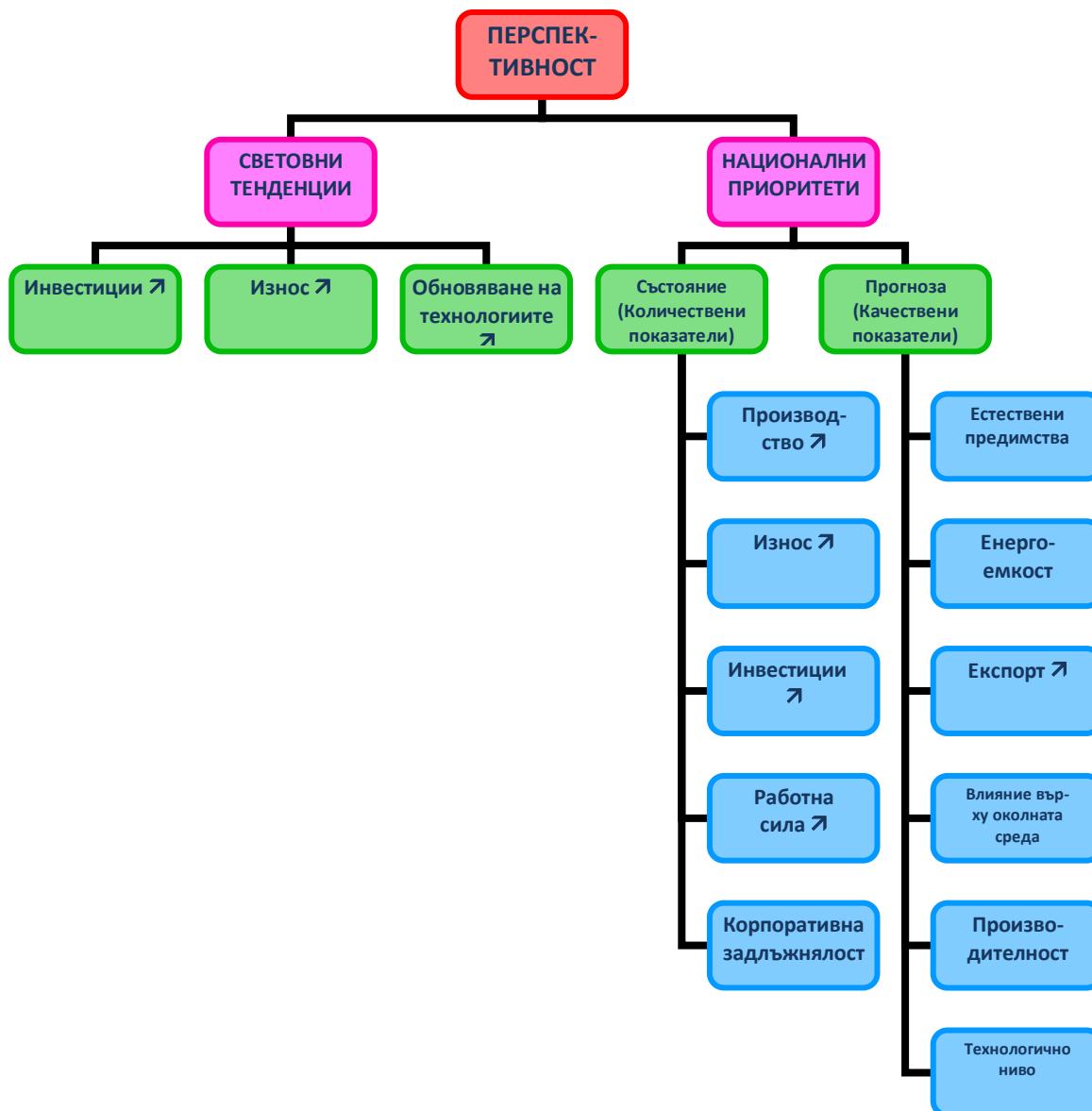
Обновяването на технологиите и степента на технологична сложност на произвежданите продукти по сектори и продуктови групи са извлечени от обобщената информация от статистическата база за търговията на ООН (COMTRADE). Използвана е Стандартната външнотърговска класификация (SITC).

На групите стоки и съответстващите им икономически сектори са присвоени балове по скалата 0-5, като високотехнологичните получават максимален бал.

Тип производство	Бал
Суровинно	0-1
Нискотехнологично	2
Среднотехнологично	3-4
Високотехнологично	5

ФИГУРА 18

ПРОЕКТНА СХЕМА НА КРИТЕРИАЛНА СИСТЕМА ЗА ИЗБОР НА СЕКТОРИ И РЕГИОНИ

➤ **СЪСТОЯНИЕ - КОЛИЧЕСТВЕНИ ПОКАЗАТЕЛИ**

Увеличаване на **производството и стоките с по-голяма добавена стойност**. Използвани са информационните масиви на НСИ и декомпозирането на приноса на отделните икономически дейности – сектори (браншове) специално в областта на преработващата промишленост към добавената стойност, произведена в сектора.

Нарастване на износа. Количественото и качественото увеличение на износа по икономически сектори по данни от НСИ и Българската народна банка.

Увеличаване на инвестициите. Темп на увеличаване на инвестициите по икономически сектори (браншове) въз основа на статистическа информация от Българската народна банка и НСИ.

Повишаване на качеството и количеството на работната сила. Информация за качествените и количествени показатели на работната сила, отразени като темп въз основа на информацията по сектори от НСИ и Агенцията по заетостта.

Намаляване на корпоративната задължняост. Секторната корпоративна задължняост е разгледана въз основа на финансовите отчети, предоставяни от икономическите субекти в НСИ. Изследването обхваща периода 2005-2010 г.

➤ ПРОГНОЗА - КАЧЕСТВЕНИ ПОКАЗАТЕЛИ

Естествени предимства. Естествените предимства имат своята значима роля в селското стопанство и в отраслите на добивната промишленост. От друга страна, предимствата в производството на различни видове продукция могат да бъдат и придобити, т.е. обусловени от развитието на технологиите, квалификацията, усъвършенстването на работата и логистиката и други. В този показател са инкорпорирани и принципите на устойчивото развитие и теориите за естествените предимства и индустриалното развитие.

Потенциал за намаляване на енергоемкостта. Българската икономика е с най-висока енергоемкост в Европа. Превишението е от два до три пъти в сравнение със страните от Централна Европа и шест до осем пъти със страните-членки на Европейския съюз. Повишаването на енергийната ефективност ще направи българските предприятия по-конкурентоспособни. Високото енергийно потребление се отразява негативно върху конкурентоспособността на българската продукция и възможностите ѝ за пазарна реализация. Това допълнително изостря и екологичните проблеми, доколкото емисиите на парникови газове са в пряка зависимост от енергопотреблението. Този показател е свързан и с **потенциала за намаляване на вредите върху околната среда.**

Потенциал за намаляване на импорта и увеличаване на експорта (импортозаместващи материали и производства).

Потенциал за повишаване на производителността. Увеличаване на производителността на труда и потенциал за подобряване използването на работната сила. Поради ниския процент на заетост в България в кратко- и средносрочен план има нереализиран потенциал за увеличение на броя на заетите. В дългосрочен план е необходимо реструктуриране на икономиката и повишаване производителността на труда.

Потенциал за технологично обновяване. Възможности за повишаване на экспортната конкурентоспособност на страната при специализираните пазарни ниши и в големите развиващи се пазари. Поддържане на традицията от съществуващи търговски взаимоотношения за внос на инвестиционни стоки от страни с висок ранг на технологично развитие като Финландия, Швеция, Дания, Швейцария, Исландия, Норвегия и др.

Комбинирането на показателите и изчисляването на интегралния индекс е спрямо максимално възможната стойност от оценките по отделните показатели, т.е. максимално възможното най-добро състояние на индекса, отговарящо на най-напредничавите и перспективни сектори е единица. За показателите не са дефинирани допълнителни тежести. Разпределението на теглата между националните приоритети и световните тенденции е 50:50.

По отношение на националните приоритети към количествените критерии са включени: темп на нарастване на производството, темп на нарастване на износа, темп на нарастване на инвестициите, темп на увеличаване на заетостта, темп на намаляване на задлъжнялостта.

Към качествените критерии са включени естествените предимства на браншовете, потенциалът за намаляване на енергоемкостта, потенциалът за увеличаване на износа и намаляване на вноса (степен на заместване на вноса), потенциалът за намаляване на вредните въздействия върху околната среда, потенциалът за повишаване на общата производителност и потенциалът за обновяване на технологиите.

Основният статистически показател, който се разглежда, е въз основа на статистиката на националните сметки, или това е Брутният вътрешен продукт или по-конкретно **БВП, генериран от производствения сектор.** Данните са получени от редица източници, включително националната статистика, статистиката на Световната банка, статистиката на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и Международния валутен фонд.

Международните сравнение са взети от статистиката на Статистическия отдел на секретариата на Обединените нации.

За периода 2000-2010 г. темпа на нарастване на брутния вътрешен продукт, получен от производствения сектор в България е над два пъти по-голям в сравнение с развитите индустриални страни. За сметка на това делът му в БВП в сравнение с другите развити страни е с 10% по-малък.

Данните за износа са извлечени от базата на НСИ за периода 2005-2010 г. като присъдените балове на отделните сектори са въз основа на средните темпове за промяна на износа.

Общо за периода се наблюдава неравномерен темп на инвестициите. Основно чуждестранните инвестиции са насочени към финансовото посредничество, здравеопазване, операциите с недвижими имоти и строителството.

Забележителен е темпът в секторите селско, горско и рибно стопанство – 1.6 и добивна промишленост – 3,5, независимо от малките обеми на инвестициите. В промишлеността през последните две години инвестициите се запазват на ниво от около половин милиард евро.

Изследването на **корпоративната задължнялост** е извършено въз основа на данните от финансовите отчети на нефинансовите предприятия, набирани от НСИ, върху които са правени интерпретации и собствени изчисления. Използвани са традиционните годишни доклади, разработвани от Българската стопанска камара по изследване на корпоративната задължнялост за периода 2005-2010 г. Тенденцията за съществено увеличение на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката, която най-значимо започна да се проявява през 2006 г. продължи и през следващите години.

Дефинираните качествени критерии са Естествени предимства, Потенциал за намаляване на енергоемкостта, потенциал за увеличаване на експорта и намаляване на вноса, потенциал за намаляване на вредите върху околната среда, потенциал за повишаване на производителността, потенциал за технологично обновяване са оценени на базата на проучвания и допитвания, както и на оценки от браншовите камари по скалата от 0 до 5, като най-висок бал се присъжда на производствата и браншовете с най-голям потенциал в съответната област. Сводната таблица за ранжиране на браншовете и секторите е дадена в приложенията.

4.3. МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ПРОЕКТИРАНЕ НА БРАНШОВЕТЕ ВЪРХУ РАЙОНИТЕ НА СТРАНАТА

Изборът на региони се извършва чрез проектиране на браншовете в отделните райони по количествени критерии за последните няколко години (2005-2009 г.), нормализиране и ранжиране. Основни критерии за избор на райони са: **Делът на добавената стойност в общата за страната, темпа на нарастване на заетостта и степента на развитие на региона.**

ФИГУРА 19

СХЕМА ЗА ПРОЕКТИРАНЕ НА БРАНШОВЕТЕ ВЪРХУ РАЙОНИТЕ НА СТРАНАТА

Делът на брутната добавена стойност в общата за страната е извлечен от статистическите масиви на НСИ.

Темпът на нарастване на заетостта е определен като среден темп за периода 2005-2009 г. по области от данните, налични от НСИ и чрез собствени изчисления.

Степента на развитие на регионите (районите) се измерва чрез индекса на човешко развитие, разработен от ПРООН. Според концепцията за устойчиво развитие на човека той има необходимост в еднаква степен от добри доходи, здраве и образование.³⁰ В индикатора са синтезирани данни и за очакваната продължителност на живота, нивото на образованието, професионалните кариери, достъпа до култура и т.н.

Получените индивидуални индекси за брутната добавена стойност, средният темп на заетостта и индексът на човешкото развитие са нормализирани към най-добрите показатели от съответната група за избягване на вътрешните диспропорции и изкривявания, съдържащи се в информационния масив.

Общият индекс е получен от обединяването на стойностите на трите нормализирани индекси за всеки от показателите. Ранжирането е извършено в низходящ ред на общия индекс.

Приложените методологии и изчислителни таблици са дадени в приложенията.

---

³⁰ В България индексът за развитие на човека на местно ниво се изчислява от 1999 г. Стремешът е публикациите да допринесат за българския дебат относно централизацията на властта и укрепването на местното самоуправление. Първото изчисляване на индекса през 1999 г. за 28-те български области служи като инструмент за анализ на регионалното развитие.

Раздел 5. ОСНОВНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА БРАНШОВЕТЕ (ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СЕКТОРИ)

Преработващата промишленост е най-значимият сектор в икономиката на България. Преобладаващо фирмите от сектора са концентрирани Южния централен и Югозападния район за планиране. Над половината от общия обем промишлено производство (56%) през 2010 г. се формира от секторите производство на храни, метали, метални и неметални изделия, облекло. С най-голяма динамика се характеризират производство на хартия и картон, ремонт и оборудване на машини и съоръжения, производството на ремаркета и полуремаркета. Сред секторите с висока добавена стойност най-динамични са производството на химични продукти, метални изделия, лекарства, електрически машини, електроика.

Основни факти за преработващата промишленост (2010 г.)
Брой предприятия – 30 709
Заети – 538 435 души
Оборот – 43 088 856 хил.лева
Добавена стойност по факторни разходи – 8 053 188 хил. лева

Производство на хранителни продукти (С10)

Основните продукти са месо и месни продукти, риба, плодове и зеленчуци, млечни изделия, хлебни продукти и др. Около половината от всички предприятия (почти 6 хил.броя) са концентрирани на територията на Южен централен и Югозападен район за планиране. Секторът обхваща 15.6% от индустриалното производство и създава една десета от добавената стойност в индустрията. Секторът осъществява – 8.5% от общия износ и 9.1% от общия внос.

Производство на напитки (С11)

Основните продукти са спиртни напитки, вина от грозде, пиво, малц, безалкохолни напитки, вода и др. Предприятията (около 2 хил.бр.) са разпределени почти равномерно по шестте района за планиране. Секторът обхваща около 4% от индустриалното производство в страната и създава също около 4% от добавената стойност в индустрията. Секторът участва във външната търговия на страната с по-малко от процент по отношение на общия износ и внос (съответно 0.7% и 0.8%).

Производство на текстил и изделия от текстил, без облекло (С13)

Основните продукти са подготовка и предене на текстилни влакна, тъкани, прежди, конфекционирани текстилни изделия (без облекло) и др. Предприятията са концентрирани основно в южна България (окол 700 бр.). Секторът обхваща почти 2.0% от индустриалното производство и създава около 1.5% от добавената стойност в индустрията. Секторът участва във външната търговия с 2.5% от общия износ и 5.6% от общия внос.

Производство на облекло (С14)

Основните продукти са облекло, изделия от кожухарски кожи и други трикотажни изделия. Предприятията са съсредоточени основно в Южния централен и Югозападния район за планиране. Дейността се осъществява от около 5 хил.предприятия. Секторът обхваща около 5% от индустриалното производство и създава 8% от добавената стойност в индустрията. Секторът участва във външната търговия с 10.3% от общия износ и 2.8% от общия внос.

Производство на дървен материал и изделия от дървен материал и корк, без мебели; производство на изделия от слама и материали за плетене (C16)

Основните продукти са фурнир, дървесни плочи, сглобени паркетни плочи, дограма, дървени опаковки и др. Над две трети от предприятията са концентрирани в Южния централен и Югозападния район за планиране. Секторът обхваща 1.5% от индустриалното производство и създава около 1.5% от добавената стойност в индустрията. В сектора са заети около 1230 предприятия, при което те участват във външната търговия на страната с 1.3% от общия износ и почти 1% от общия внос.

Производство на химични продукти (C20)

Основните продукти са промишлени газове, багрила, пигменти, азотни торове, полимери, пестициди, бои, почистващи препарати и др. Над половината от предприятията са разположени на територията на Южен централен и Югозападен район за планиране. Секторът обхваща 3.5% от индустриалното производство в страната и създава над 2.0% от добавената стойност в индустрията. Секторът е представен от около 640 предприятия, които участват във външната търговия с 5.6% от общия износ и 9.9% от общия внос на страната.

Производство на лекарствени вещества и продукти (C21)

Основните продукти са лекарствени вещества и продукти. Над три четвърти от предприятията са разположени на територията на Южен централен и Югозападен район за планиране. Секторът заема 1.6% от индустриалното производство в страната и създава 2.3% от добавената стойност в индустрията. Секторът е представен от почти 100 предприятия, които участват във външната търговия с 3.4% от общия износ и 5% от общия внос на страната.

Производство на изделия от каучук и пластмаси (C22)

Основните продукти са външни и вътрешни гуми, регенериране на пневматични гуми и др. Половината от предприятията са разположени на територията на Южния централен и Югозападния район за планиране. Секторът е представен от 1700 предприятия, които осъществяват 2.6 % от общия износ и 2.8% от общия внос на страната. Секторът обхваща 4% от индустриалното производство и създава 4% от добавената стойност в индустрията.

Производство на основни метали (C24)

Основните продукти са производство и леене на благородни метали, алуминий, олово, цинк, калай, мед и др. Отново над половината от предприятия в сектора са концентрирани в Югозападния и Южния централен район за планиране. Секторът е представен от 215 предприятия, които участват във външната търговия с 18.7% в износа и 7.8% във вноса. Секторът обхваща 4.5% от индустриалното производство и създава 2.0% от добавената стойност в индустрията.

Производство на метални изделия, без машини и оборудване (C25)

Основните продукти са метални изделия за строителството, котли, радиатори, цистерни, резервоари, парни котли, коване и валцуване на метал, металообработване, кухненски прибори, инструменти и железария и др. Повече от половината предприятия са концентрирани на територията на Югозападния, Южния Централен и северния централен район за планиране. Секторът обхваща около 2300 предприятия, които участват във външната търговия на страната с 3.6% от общия износ и 3.9% от общия внос. Секторът обхваща 6.4% от индустриалното производство и създава над 7.0% от добавената стойност в индустрията.

Производство на компютърна техника, електронни и оптични продукти (C26)

Основните продукти са: електронни елементи и печатни платки, компютърна техника, радио-, телевизионна и далекосъобщителна техника, битова електроника, измервателни уреди, часовници, електромедицински апарати, оптични уреди и фотографска техника, магнитни и оптични носители и др. Над половината предприятия са разположени на територията на Югозападния и Южния централен район за планиране. В сектора са обхванати около 1200 предприятия, които участват във външната търговия с 4.3% от общия износ и 9.0% от общия внос на страната. Сектор дава 1.2% от индустриалното производство и създава 1.4% от добавената стойност в индустрията.

Производство на електрически съоръжения (C27)

Основните продукти са електрически двигатели, генератори, трансформатори и апарати за разпределение на електрическа енергия, акумулатори, проводници и кабели, лампи и осветителни изделия, битови уреди, и др. Концентрацията на фирмите е основно в Югозападния район за планиране. Секторът обхваща над 1000 предприятия, които участват във външнотърговския стокообмен с 5.9% от общия износ и 6.7% от общия внос на страната. Секторът дава 3.7% от индустриалното производство и създава 3.4% от добавената стойност в индустрията.

Производство на машини и оборудване с общо и специално предназначение (C28)

Основните продукти са турбини и двигатели, хидравлични помпи, компресори, арматурни изделия, лагери, предавки, пещи и горелки, подемно-транспортни машини, офис техника, инструменти, хладилно и вентилационно оборудване, селскостопанска техника, металообработващи машини, оборудване за металургията и леярството и други индустриални машини. Почти половината предприятия са разположени на територията на Южния централен и Югозападния район за планиране. Секторът обхваща почти 1000 предприятия, които участват във външнотърговския стокообмен съответно с 6.9% и 10.7% от общия износ и внос. Секторът дава 3.0% от индустриалното производство и създава 3.5% от добавената стойност в индустрията.

Производство на мебели (C31)

Основните продукти са мебели за офиси и магазини, кухненски мебели, други мебели, матраци и дюшеци, които се произвеждат от около 1600 предприятия. Концентрацията на икономическите единици е предимно в Югоизточния, Южния централен и Северния централен район за планиране. Във външнотърговския стокообмен секторът участва с 1.5% от общия износ и 1% от общия внос на страната. Секторът дава 2% от индустриалното производство и 2% от добавената стойност в индустрията.

Раздел 6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ПРЕПОРЪКИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА ПРОМЯНА НА НОРМАТИВНАТА УРЕДБА

6.1. БИЗНЕС КЛИМАТ

Бизнес средата се характеризира с фактори като: предсказуемост на нормативната среда, административни тежести за бизнеса, качество на публичните услуги, бюрокрация, достъп до финансиране, свобода за достъп и навлизане и излизане от пазара, корупция, достъп до правосъдие и др. Високият размер на сивата икономика (по данни на Центъра за изследване на демокрацията, между 18 и 32%) и отливът на преки чуждестранни инвестиции са следствие и на недостатъчно привлекателната бизнес среда.

С предлаганите промени се цели постигането на следните ефекти:

- Повишаване конкурентоспособността на икономиката;
- Привличане на чуждестранни и местни инвестиции;
- Осигуряване на предсказуемост на нормативните актове и бизнес средата;
- Намаляване на административния натиск, вкл. увеличаване прозрачността при въвеждането на регулации за бизнеса, намаляване броя на регулаторните режими и смекчаване на част от тях;
- Намаляване на сивата икономика и източниците на корупция, вкл. чрез електронизация на публичните услуги и регистри, осигуряване на публичност в работата на администрацията по прилагането на нормативните актове, както и на причините за тяхната промяна;
- Намаляване или премахване на нормативните предпоставки, водещи до ограничаване на конкуренцията, вкл. улесняване и опростяване на процедурите по излизане на предприятията от пазара;
- Подобряване на достъпа до кредитиране;
- Увеличаване усвояемостта на средствата по оперативните програми;
- Установяване на равнопоставеност и справедливост във взаимоотношенията между предприятията и обществените институции (държавни и общински органи и фирми);
- Ускоряване на разплащанията между държавата и предприятията при търговски сделки и по възстановяването на ДДС и акцизи.

6.1.1. ПРАВНА ИНФРАСТРУКТУРА

Непредсказуема и нестабилна правна среда с интензивен темп на промени в законодателството. Чести и множествени промени, включително лобистки поправки на законите и подзаконовите нормативни актове. Това ограничава и пречи на реализацията на дългосрочните планове на предприемачите и инвеститорите:

През 2010 г. Народното събрание е приело 174 закона, от които 13 нови, 111 ЗИД³¹ и 50 ратификации. Промените продължават с повишен темп, като само през първото полугодие на 2011 г. са приети 89 закона - 9 нови, 55 ЗИД и 25 ратификации.

Значителна част от новоприетите закони, които за първи път уреждат дадена материя, регулират тесен кръг обществени отношения и могат да бъдат инкорпорирани в нормите на по-

³¹ ЗИД – Закон за изменение и допълнение.

общите съществуващи нормативни актове, или не уреждат трайно конкретните отношения³². С преходните и заключителни разпоредби на приетите през 2010 г. ЗИД се предвиждат изменения и допълнения в други 158 закона, което прави общо промяна на над 200 закона само за първото полугодие на 2011 г.

Нестабилността на правната среда се илюстрира и от факта, че редица закони се променят няколкократно за по-малко от година. Такива са например, Кодексът на труда, Законът за съдебната власт, Законът за нотариусите и нотариалната дейност, Законът за данъците върху доходите на физическите лица, Законът за управление на отпадъците, Законът за местното самоуправление и местната администрация и др. Допълнително, над две-трети от новоприетите закони биват изменяни още през първата година след влизането им сила. Големият брой нормативни актове създава свръхрегулация на обществените отношения и ограничаване на индивидуалната свобода.

Промените в законовата уредба не се извършват съгласно изискванията на приетото и действащо законодателство. Голямата част от новите закони и ЗИД се внасят без изискуемата оценка на въздействие (ОВ) със съответно поемане на политическа отговорност от вносителите. Не се внасят и, съответно – не се разглеждат от законодателните органи, ОВ на нормативните актове след въвеждане измененията и влизането им в сила, в съответствие с разпоредбите на Закона за нормативните актове. На този етап няма такъв прецедент в работата на комисиите и на пленарната сесия на Народното събрание. Няма и повдигнати въпроси от нито една от парламентарните групи по отношение на ОВ след въвеждане на промените в законодателството.

Нараства броят на подзаконовите нормативни актове – наредби и правилници, вкл. поради „раздробяване“ на нормативната уредба, при което подзаконовите нормативни актове уреждат изключително тесен кръг отношения³³. През 2010 г. са приети 802 подзаконови нормативни акта, в т.ч. 329 от МС, 110 от МЗХ, 93 от МЗ³⁴, а само за първото полугодие на 2011 г. – те са 428. Значителна част от новоприетите подзаконови актове не са следствие от изискванията на законите, т.е. могат да се приемат за неправомерни. Първопричината за големия брой подзаконови актове е фактът, че голяма част от законите са „целев“ или е налице хронична липса на основни принципи. Средно по 11 подзаконови нормативни актове (различаващи се по вид и юридическа сила) трябва да бъдат създавани или изменяни в резултат от приемането от Народното събрание на нови закони и ЗИД. Няма поставени въпроси и, съответно – разисквания от депутатите по нарушения, принципи или философията на действащите закони чрез разпоредбите, включени в подзаконовите актове.

Противоречиви законодателни действия при транспониране на регулациите на ЕС - несистемно и/или забавено въвеждане в националното законодателство. Присъединяването на България към ЕС и бързото въвеждане на регулации, които произтичат от *acquis communautaire*, оказват влияние върху динамиката на регулирането на бизнеса. В редица случаи се правят промени с по-тежки изисквания от минимално изискваните от ЕС прагове и

³² Например (Изт.: „Юридически барометър“, брой 3, 2011 г.):

Законът за Българската агенция по безопасност на храните може да се включи в Закона за храните;
Законът за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред, може да се инкорпорира в Кодекса на труда и Кодекса за социално осигуряване;
Законът за предоставяне на помощ за оздравяване на „Холдинг Български държавни железници“ ЕАД по своя смисъл има еднократно действие.

³³ Пренасяне на регламентацията на подзаконово ниво, поради това, че законите съдържат само най-общо уреждане на отношения.

³⁴ МС – Министерски съвет, МЗХ – Министерство на земеделието и храните, МЗ – Министерство на здравеопазването.

норми. Някои от примерите в тази област са Третият енергиен пакет за либерализиране на енергийния пазар, правното регулиране на агенциите за временна работа, дистанционната работа, проектът на Закон за управление на отпадъците и др.

Сложна данъчна система³⁵. Честите промени в данъчното законодателство са неоправдани и дестабилизиращи бизнес средата. Силна намеса на държавата в стопанската дейност, проявяваща се във въвеждането на голям брой регулативни режими чрез специализирани закони. Друга негативна практика е, че регулативни режими се въвеждат масово без законово основание, т.е. те са незаконни. В резултат се проявява намалена конкурентоспособност на икономиката. Въпреки приемането му през 2003 г., не се изпълнява Законът за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност (ЗОАРАКСД). Липсва ефективна система за контрол при изпълнението му от страна на администрацията.

Липсва предварителна и последваща оценка на въздействието на предлагани за приемане и приемани нови лицензионни и регистрационни режими³⁶, вкл. при промените на дължимите такси. Контролът по изпълнението на нормативните актове е спорадичен и несистемен.

6.1.2. СЪДЕБНА СИСТЕМА

Претоварена съдебна система, което води до бавно разглеждане на делата и решаване на споровете. Разглеждането на търговските дела е със средна продължителност от няколко години. Динамиката на произнасяне на съдебните решения не е в синхрон с динамиката и промените в обществено-икономическата среда.

Процедурата по несъстоятелност е бавна и сложна. Излизането от пазара е свързано с много разходи и време. Данните на НСИ показват, че едва 7% от новорегистрираните фирми оцеляват след 5-та година, като останалите трябва да преминат през дълги, сложни и скъпи процедури, свързани с преустановяване на дейността. За дълъг период са замразени активи, неносещи доход. Продължителни са и сроковете за овъзмездяване на кредиторите.

Ускорена е регистрацията на търговските дружества, намали се минималният капитал за регистрация на дружество с ограничена отговорност, но таксите по вписванията са небалансирани и не съответстват на стойността на услугата. Огромна е разликата в таксите за вписвания, в зависимост от вида на дружеството и дейността, която осъществява. Високите съдебни такси (4% + 2% върху интереса) при искове с по-голям имуществен интерес ограничават достъпа до правосъдие.

С новите процесуални правила значително се ограничиха възможностите за отлагане на делата по формални причини. Изключително тромава е, обаче, процедурата по връчване на книжа и призоваване за първо заседание, което забавя стартирането на делата. Не се използват в достатъчна степен възможностите за електронно призоваване, на които би следвало да кореспондира възможността за електронно подаване на документи до съдилищата. След въвеждане на статута на частните съдебни изпълнители, чувствително се подобри събираемостта на вземанията. Проблемите са свързани със закъснения в плащанията на държавата и недопускането на принудително изпълнение на парични вземания срещу ведомства, тъй като липсва възможност за обезпечаване на искове срещу държавата по търговски спорове.

³⁵ Различия в признаването на разходи за счетоводни и данъчни цели (Закон за счетоводството и Закон за корпоративното данъчно облагане).

³⁶ Предварителната оценка е задължителна съгласно чл. 3, ал. 6 от ЗОАРАКСД. Освен това тя трябва да се публикува в интернет или да бъде публично достъпна по друг подходящ начин.

6.1.3. ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА

Несигурна среда по отношение на собствеността и производствените инвестиции:

Косвен показател е големият брой полицейски служители на глава от населението.

Сериозен е ръстът на охранителните структури и заетите с охранителна дейност лица. Броят на заетите в този сектор надхвърля 200 хил. души.

Независимо от големия брой пряко и косвено заети в сектора на вътрешната сигурност, вече редица общини обявяват намеренията си за допълнително косвено разширяване на сектора чрез формиране на общински полиции.

Статистиката за ръст на посегателствата върху собствеността недвусмислено демонстрира неефективността на този непроизводителен сектор.

С нормативни актове се ограничават бизнес дейности и се ликвидират инвестиции (напр., Закона за управление на отпадъците).

6.1.4. РАБОТА НА АДМИНИСТРАЦИЯТА

След почти две десетилетия стратегии, планове и немалки инвестиции за изграждане на електронното правителство, едва 30 административни публични услуги са достъпни за осъществяване през интернет (от над 700 възможни). По-голямата електронизация на обслужването обещава значително пестене на време и средства за бизнеса и потребителите. Независимо от последните решения на Правителството за ускорено изграждане и въвеждане в действие в 10-месечен срок на електронното правителство, до настоящия момент няма публична информация за обхвата, в т.ч. сферите на приложение на електронното правителство, липсва пътна карта за процеса за изграждане, необходимите за целта средства и график за обучение на администрацията.

Областните администрации не контролират администрираните от общините незаконно въведени лицензионни и други регулативни режими.

В общинските администрации се прилагат различни такси, процедури и срокове за извършване на еднакви услуги. Най-ярък пример в това отношение са процедурите и таксите за издаване на разрешителни за строеж, присъединяване към ВиК, електроразпределителната мрежа и др. подобни.

Не се следят сроковете за издаване на разрешителни и други документи. В подзаконовите актове целево не се определят срокове и задължения на администрацията.

Заплащането на държавни такси не навсякъде е възможно да се извършва чрез всички видове платежни средства и инструменти (през интернет, POS-терминали³⁷ и др.).

Държавните и общински администрации продължават да изискват физическото представяне на документи и справки от страна на бизнеса, независимо от наличието им в електронните регистри и системи. Често се изискват такси за издаването на тези документи.

Косвена индикация за натиска на администрацията върху бизнеса е ръстът на приходите от такси в бюджета (републиканския и общинските) през последните години.

Влошаване на бизнес средата при определяне изпълнителите на обществени поръчки на държавно и общинско равнище. Над 50% от процедурите се осъществяват чрез най-непрозрачния метод – пряко договаряне, а не чрез открити процедури и публични конкурси.

---

³⁷ Прието е задължението при предоставяне на административни услуги да има възможност за превод на таксите през POS-терминали. Прието е при ограничаване разплащането в брой в Закона за банковите разплащания, но не се изпълнява.

6.1.5. БАЗОВА ИНФРАСТРУКТУРА

Неразвита транспортна инфраструктура – железопътна, пътна, свързваща (интермодална), пристанищна и др. Настоящото ѝ състояние не подпомага по-нататъшното бързо развитие на икономиката.

Транспортната инфраструктура не съответства на изискванията за намаляване на отражението и въздействията върху околната среда.

Ограничено прилагане инструментите и възможностите на ПЧП за изграждане на транспортна, социална, здравна и образователна инфраструктури (болници, затвори, училища, детски градини, старчески домове и др.);

Недостатъчно развита информационна и комуникационна инфраструктура - широколентов интернет и свързаност.

Ограничена логистична инфраструктура, спъваща развитието на бързооборотните услуги.

6.1.6. БАНКОВО ОБСЛУЖВАНЕ И ИНФРАСТРУКТУРА

Независимо от постепенното развитие и увеличение на банковите клонове и служители в България, все още продължава да не е налично ефективно и пълно електронно банкиране, което да позволява извършването на услугата по instant payment.

Търговските банки прилагат тарифи с високи такси и комисионни (в сравнение със средноевропейските нива). Няма европейски аналог за въвеждане на банкови такси за получаване на средства по банкови сметки.

Физическата инфраструктура на банките не позволява клиентско банкиране чрез денонощни електронни пунктове без намесата на банков служител.

Лихвените проценти по кредитите се задържат на високи нива, което е и оценка от страна на банките за степента на риск в икономиката.

Отсъстват реални условия за конкуренция между банките по отношение на лихвените нива при кредитирането. Търговските банки не са заинтересовани да променят условията по кредитите, тъй като гражданите и предприятията са обвързани с високи такси при предсрочно погасяване на дългосрочни кредити.

Отсъства надеждно мостово финансиране за целите на изпълнението на проектите по оперативните програми. Усвояемостта на еврофондовете към месец септември 2011 е едва 14%.

6.1.7. ОБЩА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ НА ИКОНОМИКАТА

Високата корпоративна задлъжнялост, възлизаща на около 160 млрд. лева, блокира възможностите на предприятията за развитие. Налице е рекордна междуфирмена задлъжнялост от над 100 млрд. лева, вкл. и повече от 40 млрд. лева с просрочие над 30 дни.

Задълженията на държавния и местните бюджети към бизнеса към края на 2010 г. и началото на 2011 г. по изпълнени обществени поръчки остават на нива от над 400 млн. лева.

Декапитализация на икономиката; скрита декапитализация на държавните фирми;

Липсва надеждна регулярна информация за неразплатените ДДС и акцизи от бюджета към предприятията. Няма публичен регистър по движението на ДДС и акцизите.

6.2. ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС-КЛИМАТА

6.2.1. ПРАВНА ИНФРАСТРУКТУРА

Въвеждане на механизма на „парламентарния борд“³⁸ с оглед ограничаване на нормативните промени и стабилизиране на законодателството, вкл. по-внимателно и системно прогнозиране на потенциалните законодателни промени.

Задължително извършване на оценка на въздействието на регулациите върху стопанската дейност и бизнеса. Първоначално – преди приемането на нормативния акт, и текущо - 6 месеца след влизането му в сила, с цел сравнение на очакваните и реалните въздействия върху бизнес средата. Изискване на политическа отговорност за лицата, внесли проекта на нормативен акт.

Пълно и последователно прилагане на принципите на ЗОАРАКСД, включително:

- Разработване и прилагане на методиката за определяне на таксите само на разходен принцип (предвиден е срок 20.11.2011 г.);
- Таксите, събрани от незаконно въведени регулативни режими, да се възстановят в държавния бюджет от съответните администриращи органи;
- Да се разработи добре структуриран електронен регистър, съдържащ пълна и актуална информация за всички регулативни режими;
- Да се премахнат незаконните регулативни режими, вкл. администрираните от общините;

Влизане на изпълнителната власт във функциите ѝ за следене на изпълнението на законите.

Таксите, събрани от държавните институции, да постъпват в републиканския бюджет. Постъпленията от такси на всички администрации да се включат по пера в публична сводна електронна система за обществен мониторинг на процесите.

Повишаване на прозрачността и намаляване на административното бреме в данъчното законодателство. Опростяване на данъчното законодателство, намаляване на броя сложни отстъпки, опрощавания и освобождавания от облагане. Запазване или въвеждане на стимули и насърчаване на инвестициите и разходите за икономически национални приоритети – образование, наука, изследвания, екология.

6.2.2. СЪДЕБНА СИСТЕМА

Опростяване на процедурите и съкращаване на сроковете при производство по несъстоятелност. Ограничаване на обжалванията. Създаване на специализиран съд.

Изграждане и/или доизграждане на публични регистри (при осигуряване на облекчен и свободен достъп до тях) за:

- съдебните такси и движението им по съответни партии;
- всички видове имоти и съответните обременявания;
- издадените пълномощни за продажба и прехвърляне на активи.

Разширяване на възможностите за арбитражно решаване на търговски спорове, вкл. с възложители на обществени поръчки.

³⁸ Ограничения в нормативната активност на общините, изпълнителната и законодателната власт.

Първоначалната такса за обезпечение да бъде равна на административните разходи за съответното производство, а пълният размер на дължимата такса да се изплаща след приключване на делото.

Въвеждане на таван за съдебните такси (например до 50 000 лева), независимо от размера на интереса. След съдебно решение, виновната страна – да заплати пълната такса.

6.2.3. ЗАЩИТА НА СОБСТВЕНОСТТА И РАБОТА НА АДМИНИСТРАЦИЯТА

Ускорено завършване на информационната осигуреност на електронния кадастър и имотния регистър.

Ускорено въвеждане на електронно правителство с електронизиране на най-малко 700 най-често използвани публични услуги от гражданите и бизнеса. Приемане на пътна карта за въвеждане на съответните елементи от електронното правителство. Въвеждането на е-правителство решително ще подобри качеството на услугите, като намали разходите за гражданите и предприятията, ще ускори времето за предоставянето им и ще редуцира корупционните практики.

Разработване и аутсорсване на поддръжката на нов Регистър на административните услуги с възможност за текущо онлайн следене на движението на документите. Сегашният регистър не изпълнява своите функции, тъй като съдържа неточна, невярна и подвеждаща ползвателите информация.

Допълнително усъвършенстване на системите за държавни поръчки в посока електронизиране – електронни обществени поръчки, търгове и системи за покупко-продажба.

Постепенно свързване с НАП на всички касови апарати на рисковите групи търговци.

Въвеждане на публичен регистър на дарителите на средства за държавни институции. Мярката ще осигури прозрачност за предприятия-дарителки, като тази публичност ще даде възможност за проследяване на произхода на парите и ще предпази администрацията от даване на насрещни компенсации за дарителя в процедури за обществени поръчки или чрез други форми на „търговия с власт“.

Въвеждане на единно платежно нареждане при плащания на бизнеса към НАП с цел намаляване на размера на дължимите такси към банките.

Осигуряване на физическа възможност за заплащане на таксите за публичните услуги на местата на тяхното администриране чрез всички разрешени от закона платежни средства и инструменти;

Последователни усилия за ограничаване износа на добавена стойност;

6.2.4. БАЗОВА ИНФРАСТРУКТУРА

Изграждането на местните коридори, вкл. енергийните проекти, да се извършва чрез ПЧП³⁹ или финансиране от европейските фондове само с кофинансиране от бюджета.

Максимално оползотворяване на инициативността и ресурсите на частния сектор при изграждане на обекти с обществено приложение и значимост – болници, пристанища, транспортна инфраструктура, затвори и др.

³⁹ ПЧП – публично-частно партньорство.

6.2.5. БАНКОВО ОБСЛУЖВАНЕ И ИНФРАСТРУКТУРА

Премахване или значително ограничаване размера на таксата за предсрочно погасяване на кредити. Това ще стимулира банките да предлагат по-конкурентни условия за кредитиране и ще създаде възможности за рефинансиране на дългосрочните кредити.

Изграждане на системи за електронно instant разплащане и за 24-часово банкиране на самообслужване.

Доближаване до структурата на банковите такси в ЕС, обвързани с нивата на покупателната способност на населението.

6.2.6. ОБЩА ЗАДЪЛЖНЯЛОСТ НА ИКОНОМИКАТА

НАП на своята страница в интернет да публикува информация за размера на дължимото за възстановяване ДДС и акциз на предприятията, вкл. сроковете за възстановяване.

Нормативно въвеждане и прилагане на клирингов механизъм, включително чрез Българската фондова борса, за покупко-продажба и изчистване на задълженията.

Принципалите на дружествата – държавна собственост, да задължат ръководствата на тези дружества в ускорени срокове да изчистят балансите им от „кухи обеми“.

Раздел 7. ЛИТЕРАТУРНИ ИЗТОЧНИЦИ

1. Анализ на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор към 31.12.2009 г., изследване на БСК, представено на 21.02.2011 г., <http://bia-bg.com/url:rrdpoi>
2. „Българската икономика – състояние и стратегия за развитие”, представен пред Съвета за икономическо развитие от Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, Юли 2010 г.; http://www.mee.government.bg/doc_vop/Economic Strategy savet razvitie.ppt
3. Интегрирана индустриална политика за ерата на глобализацията. — Извеждане на преден план на конкурентоспособността и устойчивото развитие, COM (2010 г.) 614.
4. „Какви инвестиции искаме и как да ги привлечем”, Конференция: Секторна стратегия за привличане на инвестиции, 10.05.2011 г., Министерство на икономиката, енергетиката и туризма,
<http://www.mee.government.bg/iko/FDI Strategic Analysis Results BGConference Presentation.pdf>
5. Работни документи и материали по подготовката на анализ „Състояние на бизнес климата”, БСК, 2011 г.
6. Становище на ЕИСК относно „Стратегии за интелигентно оздравяване на бюджетната политика: предизвикателствата пред силите, движещи растежа в Европа. Как максимално да се възползваме от потенциала на работната ръка в нашите икономики в контекста на необходимите бюджетни промени?“ (Проучвателно становище по искане на унгарското председателство), 15.06.2011 г.
7. Стратегически документи на национално ниво. Министерски съвет – Портал за обществени консултации; <http://www.strategy.bg>
8. Съобщение на Комисията до ЕП, Съвета, ЕИСК и КР „Посрещане на предизвикателствата, свързани със стоковите пазари и суровините”, COM(2011) 25 окончателен.
9. Съобщение от Комисията до ЕП, Съвета, ЕИСК и КР „Пътна карта за постигане до 2050 г. На конкурентоспособна икономика с ниска въглеродна интензивност“ COM(2011) 112 окончателен.
10. „Юридически барометър” на Център за правни инициативи, броеве 1 и 2 от 2010 г., брой 3 от 2011 г.
11. Boulding, K. The economics of the coming spaceship earth („Икономиката на приближаващия космически кораб Земя“), в Environmental Quality in a Growing Society, (Балтимор: Johns Hopkins University Press, 1966 г.) стр. 253 и сл.
12. Critical raw materials for the EU. Report of the Ad-hoc Working Group on defining critical raw materials, EC, 30 July 2010.
13. Global Footprint Network и WWF, Europe 2007: Gross Domestic Product and Ecological Footprint („Европа 2007 г.: Брутен вътрешен продукт и екологичен отпечатък“).
14. Industrial policy: Reinforcing competitiveness. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the Regions, COM(2011) 642 final.
15. Morris, Langdon. The Innovation Master Plan: The CEO’s Guide to Innovation, Innovation Academy (July 26, 2011), pp. 53-73.

Раздел 8. СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ И ФИГУРИТЕ

таблица 1	Спад в заетостта – 2008-2010 г.	10
таблица 2	Стокови групи, допринесли за 48% от прираста на износа през 2010 г.	11
таблица 3	Стокови групи, допринесли за 76% от прираста на вноса през 2010 г.	12
таблица 4	Преки инвестиции в България, млн. евро.....	14
таблица 5	Някои от лошите практики към 30.06.2011 г. без усвояване или с ниска степен на усвояване на средствата оперативните	14
фигура 1	Задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31 Декември 2005-2009 г. и БВП за периода 2005-2009 г.(в. млн.лв.)	21
фигура 2	Темпове на нарастване на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката и на БВП за периода 2005-2009 г. (предшестваща година = 100)	22
фигура 3	Съотношение на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към БВП към 31 Декември 2005–2009г.....	22
фигура 4	Прираст на задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31 Декември 2005–2009г. в млн.лева.....	22
таблица 5	Най-големи задължения в края на 2009 г. по дейности	23
фигура 5	Съотношение между приходите от продажби и задълженията на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката 2005 – 2009 г.	23
таблица 6	Задължения на нефинансовите предприятия към 31.12. 2005-2009 г. по видове в млн. лв. .	24
фигура 6	Структура на задълженията на нефинансовите предприятия към 31.12.2005 и 2009г.....	24
фигура 7	Темп на нарастване на задълженията към финансови организации и междуфирмени задължения 2005 – 2009 г., Индекси спрямо 2005 г.	25
фигура 8	Кредити на нефинансовите предприятия и дял на лошите и реструктурирани кредити през 2007-2009 г.	25
фигура 9	Междуфирмени, нетни и данъчни задължения към 31.12.2008 и 2009 г.	26
фигура 10	Данъчни задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31 Декември 2005 г.- 2009 г. в млн.лева	26
фигура 11	Осигурителни задължения на предприятията от нефинансовия сектор на икономиката към 31.12.2005 - 2009 г.....	27
фигура 12	Дългосрочни и краткосрочни задължения към 31.12.2008 – 2009 г.	27
фигура 13	Задължения към персонала(към 31.12.2005 - 2009 г.) в млн.лева.....	28
таблица 7	Фирми в производство по несъстоятелност и във фалит	29
фигура 14	Население по възрастови групи според преброяванията – 1992 г., 2001 г. и 2011 г.	31
фигура 15	Население по година на преброяване за периода 1990-2011 г.	32
фигура 16	Прираст на населението в периода между преброяванията през 2001 и 2011 г. по области	32
таблица 8	Естествен прираст на населението за периода 2001-2010 г.	33
таблица 9	Естествен прираст на населението за периода 2001-2010 г.	33
таблица 10	Изменение на броя на населението през периода 1993-2011 година (брой)	33
таблица 11	Прогноза за намаляване на емисиите на парникови газове в сравнение с количествата от 1990 г.	34
таблица 12	Концентрация на добива на суровини от изключителна важност, равнища на рециклиране и заменяемост	38
фигура 17	Темпове на ръст на световната икономика, %.....	45
фигура 18	Проектна схема на критериална система за избор на сектори и региони.....	50
фигура 19	Схема за проектиране на браншовете върху районите на страната.....	52

Раздел 9. ПРИЛОЖЕНИЯ

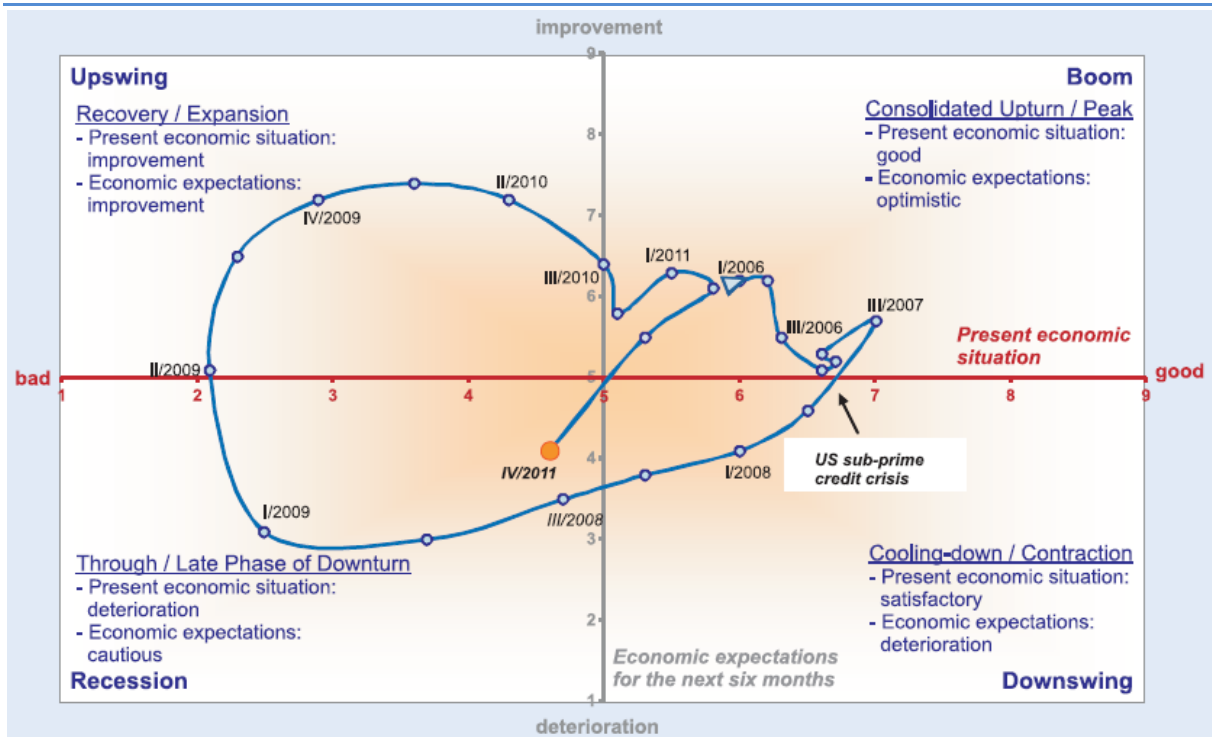
9.1. ПРИЛОЖЕНИЕ № 1. БРОЙ НА НЕФИНАНСОВИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО ГРУПИ СПОРЕД БРОЯ НА ЗАЕТИТЕ В ТЯХ ЛИЦА И ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ – 2008 И 2010 Г. ПО ДАННИ НА НСИ

Икономически дейности	Дял от общото	Общо	Групи предприятия според броя на заетите лица, 2008 г.			
			До 9	10-49	50-249	250+
ОБЩО:	2,71%	323003	289981	26752	5439	831
Селско, горско и рибно стопанство	0,11%	8756	7014	1542	192	8
Добивна промишленост	9,58%	370	216	93	37	24
Преработваща промишленост	0,21%	30958	21888	6612	2117	341
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	0,18%	689	585	61	23	20
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	7,01%	595	378	113	62	42
Строителство	39,84%	22628	17696	3911	924	97
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	5,40%	128673	120608	7192	806	67
Транспорт, складиране и пощи	7,22%	17442	15866	1317	214	45
Хотелиерство и ресторантьорство	2,07%	23334	21078	1948	279	29
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	5,80%	6697	5862	667	147	21
Операции с недвижими имоти	9,21%	18736	18187	508	..	..
Професионални дейности и научни изследвания	2,10%	29764	28626	1045	85	8
Административни и спомагателни дейности	0,71%	6795	5841	690	204	60
Образование	3,30%	2302	2196	90	16	-
Хуманно здравеопазване и социална работа	0,99%	10675	9897	501	215	62
Култура, спорт и развлечения	3,53%	3194	2879	242	..	..
Други дейности	2,71%	11395	11164	220	11	-

Забележки: .. - Конфиденциални данни; - Няма случай

Икономически дейности	Дял от общото	Общо	Групи предприятия според броя на заетите лица, 2010 г.			
			До 9	10-49	50-249	250+
ОБЩО:	3,64%	366870	337011	24457	4657	745
Селско, горско и рибно стопанство	0,11%	13341	11582	1539	214	6
Добивна промишленост	8,49%	402	268	90	26	18
Преработваща промишленост	0,38%	31159	23617	5526	1724	292
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	0,19%	1407	1306	56	25	20
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	6,02%	712	470	127	70	45
Строителство	39,10%	22084	18763	2695	568	58
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	5,28%	143458	135631	6975	780	72
Транспорт, складиране и пощи	7,24%	19376	17881	1249	202	44
Хотелиерство и ресторантьорство	2,28%	26578	24215	2089	250	24
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	5,63%	8361	7505	683	143	30
Операции с недвижими имоти	10,00%	20671	20130	493	48	-
Професионални дейности и научни изследвания	2,28%	36702	35578	1029	88	7
Административни и спомагателни дейности	0,72%	8347	7335	743	208	61
Образование	3,41%	2628	2497	116	15	-
Хуманно здравеопазване и социална работа	1,06%	12510	11671	553	223	63
Култура, спорт и развлечения	4,15%	3899	3569	261	64	5
Други дейности	3,64%	15235	14993	233	9	-

9.2. ПРИЛОЖЕНИЕ № 2. ИКОНОМИЧЕСКИ КЛИМАТ

Източник: World Economic Survey (WES) 2011

9.3. ПРИЛОЖЕНИЕ № 3 СРЕДЕН ТЕМП НА НАРАСТВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 2001-2010 Г.

Сектор, промишленост	Темп на изменение на потока на инвестициите, 1999-2010г.
Всичко	4,381
Първичен сектор	4,010
Селско, ловно, горско и рибно стопанство	2,384
Неспецифицирано производство	4,065
Добивна промишленост	1,633
Преработваща промишленост	3,012
Хранителни продукти, напитки, тютюневи изделия	2,028
Текстил, облекло и изделия от кожи	1,791
Дървен материал и изделия от дървен материал	10,538
Печатна дейност и възпроизвеждане на записани продукти	4,226
Кокс и рафинирани нефтопродукти	2,913
Химични продукти	2,707
Каучук и пластмаси	1,960
Неметални минерални продукти	2,840
Метали и метални продукти	2,388
Машини и оборудване	3,221
Електрическо и електронно оборудване	7,206
Електронни и оптични продукти	-0,229
Автомобили и други превозни средства	3,007
Друго производство	3,223
Некласифицирано другаде	2,748
Услуги	5,395
Електроенергия, газ и вода	7,275
Строителство	4,044
Търговия	2,936
Хотелиерство и ресторантьорство	1,601
Транспорт, складиране и пощи	26,619
Финансови услуги	5,396
Професионални дейности	7,683
Административни и спомагателни дейности	0,429
Образование	5,729
Здравеопазване и социална работа	-31,768
Култура спорт и развлечения	2,376
Други услуги	3,373
Некласифицирано другаде от третия сектор	4,109
Операции с недвижими имоти	3,419
Некласифицирано другаде	11,213

9.4. ПРИЛОЖЕНИЕ № 4 ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СЕКТОРИ СПОРЕД ТЯХНАТА ПРИВЛЕКАТЕЛНОСТ ПО ТЕМП НА НАРАСТВАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ В МЕЖДУНАРОДЕН МАЩАБ

№ по ред	Сходимост с КИД-2008	Сектор, промишленост	РАНГ	БАЛ
1		Всичко	19	3
2		Първичен сектор	9	4
3	A	Селско, ловно, горско и рибно стопанство	28	2
4	B	Неспецифицирано производство	7	4
5		Добивна промишленост	35	0
6	C	Преработваща промишленост	22	3
7	10, 11, 12	Хранителни продукти, напитки, тютюневи изделия	13	4
8	13, 14, 15	Текстил, облекло и изделия от кожи	21	3
9	16	Дървен материал и изделия от дървен материал	3	5
10	17, 18	Печатна дейност и възпроизвеждане на записани продукти	24	3
11	19	Кокс и рафинирани нефтопродукти	30	1
12	20, 21	Химични продукти	8	4
13	22	Каучук и пластмаси	11	4
14	23	Неметални минерални продукти	12	4
15	24, 25	Метали и метални продукти	14	4
16	28	Машини и оборудване	20	3
17	26, 27	Електрическо и електронно оборудване	5	5
18	28	Електронни и оптични продукти	36	0
19	29, 30	Автомобили и други превозни средства	31	1
20	31, 33	Друго производство	27	2
21	32	Некласифицирано другаде	29	2
22		Услуги	23	3
23	D, E	Електроенергия, газ и вода	26	3
24	F	Строителство	6	5
25	G	Търговия	17	4
26	I	Хотелиерство и ресторантьорство	15	4
27	J, H	Транспорт, складиране и пощи	18	3
28	K	Финансови услуги	16	4
29	M	Професионални дейности	25	3
30	N, O	Административни и спомагателни дейности	34	0
31	P	Образование	2	5
32	Q	Здравеопазване и социална работа	37	0
33	R	Култура спорт и развлечения	32	1
34	S	Други услуги	33	1
35	T	Некласифицирано другаде от третия сектор	10	4
36	L	Операции с недвижими имоти	4	5
37	U	Некласифицирано другаде	1	5

9.5. ПРИЛОЖЕНИЕ № 5 РАНЖИРАНЕ НА СЕКТОРИТЕ

Сектор	Индекс световни тенденции	Индекс количествени характеристики	Индекс качествени характеристики	Интегрален индекс	РАНГ
Сектор А СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО (1, 2, 3)	0,341	0,181	0,254	0,776	11
Сектор В ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ					
5 Добив на въглища	0,341	0,161	0,127	0,630	27
6 Добив на нефт и природен газ	0,341	0,161	0,135	0,638	26
7 Добив на метални руди	0,341	0,151	0,118	0,611	33
8 Добив на неметални материали и суровини	0,341	0,181	0,135	0,658	22
9 Спомагателни дейности в добива	0,341	0,101	0,143	0,585	38
Сектор С ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ					
10 Производство на хранителни продукти	0,308	0,181	0,219	0,709	17
11 Производство на напитки	0,308	0,161	0,152	0,622	30
12 Производство на тютюневи изделия	0,308	0,212	0,042	0,562	43
13 Производство на текстил и изделия от текстил, без облекло	0,341	0,141	0,127	0,610	34
14 Производство на облекло	0,341	0,171	0,110	0,623	29
15 Обработка на кожи; производство на обувки и други изделия от обработени кожи без косьм	0,308	0,151	0,143	0,603	35
16 Производство на дървен материал и изделия от дървен материал и корк, без мебели	0,308	0,171	0,211	0,691	20
17 Производство на хартия, картон и изделия от хартия и картон	0,376	0,132	0,152	0,660	23
18 Печатна дейност и възпроизвеждане на записани носители	0,308	0,132	0,135	0,575	41
19 Производство на кокс и рафинирани нефтепродукти	0,239	0,151	0,127	0,518	49
20 Производство на химични продукти	0,444	0,191	0,219	0,854	5
21 Производство на лекарствени вещества и продукти	0,478	0,201	0,177	0,857	4
22 Производство на изделия от каучук и пластмаси	0,376	0,151	0,160	0,688	21
23 Производство на изделия от други неметални минерални суровини	0,410	0,151	0,143	0,705	18
24 Производство на основни метали	0,341	0,191	0,194	0,727	16
25 Производство на метални изделия, без машини и оборудване	0,308	0,171	0,169	0,649	24
26 Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	0,478	0,201	0,194	0,874	2
27 Производство на електрически съоръжения	0,444	0,171	0,169	0,784	10
28 Производство на машини и	0,444	0,201	0,152	0,797	9

Сектор	Индекс световни тенденции	Индекс количествени характеристики	Индекс качествени характеристики	Интегрален индекс	РАНГ
оборудване, с общо и специално предназначение					
29 Производство на автомобили, ремаркета и полуремаркета	0,239	0,141	0,135	0,516	50
30 Производство на превозни средства, без автомобили	0,239	0,132	0,135	0,506	52
31 Производство на мебели	0,341	0,201	0,185	0,728	15
32 Производство, неклассифицирано другаде	0,274	0,161	0,101	0,536	46
33 Ремонт и инсталиране на машини и оборудване	0,274	0,141	0,143	0,558	44
Сектор D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	0,444	0,212	0,202	0,858	3
Сектор Е ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	#VALUE!	#VALUE!	#VALUE!	#VALUE!	
36 Събиране, пречистване и доставяне на води	0,376	0,191	0,135	0,702	19
37 Събиране, отвеждане и пречистване на отпадъчни води	0,410	0,201	0,143	0,755	13
38 Събиране и обезвреждане на отпадъци; рециклиране на материали	0,410	0,222	0,219	0,852	6
39 Възстановяване и други услуги по управление на отпадъци	0,341	0,201	0,202	0,745	14
Сектор F СТРОИТЕЛСТВО (41, 42, 43)	0,444	0,171	0,202	0,817	8
Сектор G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	0,000	0,000	0,000	0,000	
45 Търговия на едро и дребно с автомобили и мотоциклети, техническо обслужване и ремонт	0,304	0,120	0,092	0,516	47
46 Търговия на едро, без търговията с автомобили и мотоциклети	0,304	0,120	0,067	0,491	53
47 Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети	0,304	0,100	0,058	0,462	56
Сектор H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	0,000	0,000	0,000	0,000	
49 Сухопътен транспорт	0,337	0,139	0,133	0,610	31
50 Воден транспорт	0,337	0,130	0,108	0,575	40
51 Въздушен транспорт	0,372	0,139	0,125	0,637	25
52 Складиране на товари и спомагателни дейности в транспорта	0,304	0,149	0,125	0,579	39
53 Почтенски и куриерски дейности	0,337	0,169	0,083	0,590	36
Сектор I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО					
55 Хотелиерство	0,405	0,219	0,125	0,750	12
56 Ресторантьорство	0,439	0,229	0,142	0,810	7

Сектор	Индекс световни тенденции	Индекс количествени характеристики	Индекс качествени характеристики	Интегрален индекс	РАНГ
Сектор J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ					
58 Издателска дейност	0,304	0,130	0,108	0,542	45
59 Производство на филми и телевизионни предавания, звукозаписване и издаване на музика	0,270	0,110	0,092	0,472	55
60 Радио- и телевизионна дейност	0,270	0,110	0,100	0,480	54
61 Далекосъобщения	0,337	0,139	0,083	0,560	42
62 Дейности в областта на информационните технологии	0,473	0,209	0,192	0,875	1
63 Информационни услуги	0,304	0,139	0,067	0,511	51
Сектор К ФИНАНСОВИ И ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ (64, 65, 66)	0,337	0,199	0,083	0,620	28
Сектор L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - 68	0,372	0,179	0,033	0,584	37
Сектор М ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ (69-75)	0,372	0,110	0,125	0,607	32
Сектор N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ (77-82)	0,101	0,110	0,092	0,303	61
Сектор О ДЪРЖАВНО УПРАВЛЕНИЕ - 84	0,101	0,110	0,058	0,269	62
Сектор Р ОБРАЗОВАНИЕ 85	0,337	0,110	0,067	0,514	48
Сектор Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА (86-88)	0,203	0,090	0,083	0,375	57
Сектор R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ (90-93)	0,169	0,090	0,058	0,317	60
Сектор S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ (94-96)	0,101	0,080	0,058	0,239	63
Сектор Т ДЕЙНОСТИ НА ДОМАКИНСТВА КАТО РАБОТОДАТЕЛИ; НЕДИФЕРЕНЦИРАНИ ДЕЙНОСТИ НА ДОМАКИНСТВА ПО ПРОИЗВОДСТВО НА СТОКИ И УСЛУГИ ЗА СОБСТВЕНО ПОТРЕБЛЕНИЕ (97-98)	0,203	0,080	0,042	0,324	59
Сектор У ДЕЙНОСТИ НА ЕКСТЕРИТОРИАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ И СЛУЖБИ 99	0,236	0,080	0,042	0,358	58

9.6. ПРИЛОЖЕНИЕ № 6 ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОБИВНАТА, ПРеработващата ПРОМИШЛЕНОСТ И ПРОИЗВОДСТВОТО НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГИЯ, ГАЗ И ВОДА

Регионално разпределение на предприятията (2010 г.)	Добивна промишленост	Преработваща пром.	Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива
Северозападен район	52	2 881	79
Северен централен район	27	3 748	51
Североизточен район	37	3 690	183
Югоизточен район	72	3 896	160
Югозападен район	101	9 054	329
Южен централен район	101	7 522	137

Регионално разпределение на заетите лица (2010 г.)	Добивна промишленост	Преработваща пром.	Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива
Северозападен район	1 216	55 057	5 659
Северен централен район	672	78 897	1 278
Североизточен район	904	53 948	2 775
Югоизточен район	9 102	77 772	6 421
Югозападен район	8 863	141 988	15 228
Южен централен район	4 143	130 337	2 848

Основни факти за добивната промишленост (2010 г.)
Брой предприятия – 377
Заети - 24 961 души
Оборот – 2 224 570 хил.лева
Добавена стойност по факторни разходи - 1 205 737 хил. лева

Основни факти за преработващата промишленост (2010 г.)
Брой предприятия – 30 709
Заети – 538 435 души
Оборот – 43 088 856 хил.лева
Добавена стойност по факторни разходи – 8 053 188 хил. лева

Основни факти за сектор производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (2010 г.)
Брой предприятия – 1 091
Заети – 34 191 души
Оборот – 14 236 270 хил.лева
Добавена стойност по факторни разходи – 2 616 104 хил. лева

Основни факти за сектор туризъм (2010 г.)
Брой средства за подслон и места за настаняване с над 10 легла - хотели, мотели, къмпинги, хижи и други места за краткосрочно настаняване – 3 540
Легла брой – 283 641
Легладеноощия, брой – 61 997 293
Приходи от нощувки – 653 736 875 лева